

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Teisės teorijos ir istorijos katedra**

Edvardo Steckio,
V kurso, taikomosios jurisprudencijos
studijų atšakos studento

Magistro darbas

Teisės aiškinimo ir visuomeninių vertybių balansavimo dinamika

Vadovas: doc. dr. J. Gumbis
Recenzentas: doc. dr. R. Šimašius

Vilnius
2008

Turinys

Turinys	2
Įžanga	3
I. Teisės aiškinimo samprata	5
II. Visuomeninių vertybių samprata	11
III. Visuomeninių vertybių santykis su teise	15
1. Visuomeninės vertybės ir teisės normos	16
2. Visuomeninės vertybės ir teisės principai	19
3. Visuomeninių vertybių pusiausvra	21
IV. Teisės aiškinimo procesas ir visuomeninės vertybės:	29
1. Teisės aiškinimo procesas	29
2. Teisės aiškinimo metodologija	31
3. Visuomeninių vertybių reikšmė teisės aiškinimo procesui	41
4. Teismo diskrecija teisės aiškinyje	49
Išvados	54
Santrauka	56
Summary	57
Literatūra:	58

Ižanga

Šio magistro darbo pavadinime atsispindi tyrimo objektas – teisės aiškinimo ir visuomeninių vertybių balansavimo dinamika. Teisės aiškinimo procesas svarbus tuo, kad atskleidžia teisės turinį. Kaip aiškinimas padeda suvokti kiekvieno reiškimo prasmę ir esmę, taip ir teisės aiškinimas padeda suvokti teisės, kaip socialinio fenomeno, prasmę, esmę ir prigimtį. Šiuo požiūriu teisės aiškinimas yra teisės doktrina, pateikianti teisės esmės ir prasmės suvokimo metodus ir būdus. Teisės aiškinimas taip pat gali būti suprantamas kaip teisės normų prasmės ir tikslo nustatymas taikant teisę. Šiuo atžvilgiu teisės aiškinimas yra būtina teisės pritaikymo konkrečiai gyvenimo situacijai proceso dalis (operatyvusis teisės aiškinimas). Šis teisės aiškinimas yra atliekamas teismo ir yra skirtas pagrįsti teisės taikymą konkrečiai gyvenimo situacijai. Teisės suvokimas yra prieš teisės aiškinimą einantis mąstymo procesas, kuris ir sąlygoja mąstymo veiklos produktą - teisės aiškinimą. Teisės aiškinimas nėra vien tik formali loginė veikla, nes teisę sudaro ne tik teisės normos, bet ir teisės principai. Už teisės principo slypi visuomeninės vertybės, kurias ir atspindi teisės principai. Vertybių įvertinimas ir balansavimas yra būtinas siekiant nustatyti teisės principo turinį, išspręsti jų koliziją. Teisės principas įtakoja normos turinio aiškinimą, o tai savo ruožtu sukuria įvairias teisinių problemas.

Šio darbo tikslas – nustatyti teisės formos ir turinio konfrontaciją teisės aiškinimo procese dinamiu aspektu. Šiame darbe bus tiriamos ir lyginamos teisės aiškinimo rūšys ir metodologija atskirose teisės šakose. Tokį autoriaus pasirinkimą lėmė tai, jog teisės aiškinimas turi ypatumų kai kuriose teisės šakose, pavyzdžiui, *nulla poena sine lege stricta* principas baudžiamojoje teisėje draudžia aiškinant teisę taikyti analogiją. Šio darbo paskirtis nėra analizuoti teisės aiškinimo ir teisės kūrimo santykį, todėl šis klausimas bus paliestas tik tiek, kiek būtina šio darbo uždaviniams išspręsti.

Siekiant tyrimo tikslo šiame darbe keliami tokie uždaviniai:

1. nustatyti visuomeninių vertybių santykį su teisės normomis ir principais,
2. išanalizuoti teisės aiškinimo metodų taikymo ypatumus,
3. išanalizuoti visuomeninių vertybių pusiausvyros nustatymo problematiką,
4. apibendrinti teismo diskrecijos reikšmę ir ribas teisės aiškinime,
5. išvesti teisės turinio ir formos santykį dinamiu aspektu.

Nagrinėjama problema teisės teorijos lygmeniu nagrinėta pakankamai mažai, nėra parašytos nė vienos disertacijos šia tema; D. Mikelėnienės, V. Mikelėno vadovėlis „Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai“ išleistas prieš beveik dešimtmetį ir jame galima pasigesti teisės aiškinimo suvokimo ne tik civilinės teisės atžvilgiu, tačiau ir baudžiamosios, konstitucinės, administracinės teisės sričių atžvilgiu bei gairių teisės aiškinimo suvokimo vienodinimui. Šiame darbe teisės teorijos lygmeniu bus pažvelgta į baudžiamosios ir administracinės teisės sritį ir bus bandoma nustatyti teisės formos ir turinio konfrontacijos problemas teismų praktikoje. Šis darbas skiriasi nuo kitų darbų panašiomis temomis tuo, kad jame analizuojama esama situacija teismų praktikoje ir jurisprudencijoje tiriant teismo diskreciją aiškinant teisę ir siekiant nustatyti, ar netaikomi dvigubi standartai teisės aiškinimo teorijoje atskirose teisės šakose bei ar iš viso galima vienodai suprasti teisės aiškinimą visose teisės šakose apskritai.

Darbe bus naudojamas lyginamasis, loginis-sisteminis, aksiologinis ir kiti metodai. Darbe teisė nebus suprantama kaip uždara teisės normų sistema, o bus analizuojama vadovaujantis tokiu požiūriu: visuomeninės vertybės → teisės principai → teisės normos. Loginis-sisteminis metodas, panaudotas analizuojant teisės aktus, padės atskleisti teisės normomis ginamas visuomenines vertybes. Lyginamasis metodas, panaudotas lyginant atskiras teisės šakas teisinės atsakomybės nustatymo ir taikymo atžvilgiu, padės suvokti visuomeninių vertybių balansavimo problemas atskirose teisės šakose. Aksiologinis metodas šiame darbe leis įvertinti visuomeninių vertybių įtaką teismo sprendimui.

Darbe remiamasi teorine medžiaga – Lietuvos ir užsienio autorių darbais, analizuojami skirtingi požiūriai į teisės aiškinimą, visuomeninių vertybių įtaką teisei, teismo diskreciją balansuojant ir nustatant prioritetus vertybėms. Didžiausią įtaką autoriui padarė prof. Samantos Besson darbai, kuriuose gana plačiai nurodomos gairės visuomeninių vertybių balansavimui teismo veikloje. D. Mikelėnienės, V. Mikelėno vadovėlis „Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai“ nepaisant tam tikrų trūkumų, buvo šio darbo teorinių probleminių klausimų išvedimo pagrindas ir vienas svarbiausių darbo literatūros šaltinių.

Darbe gausiai remiamasi teismų praktika - analizuojamos atrankiniu būdu pasirinktos Lietuvos Aukščiausiojo teismo, Europos Žmogaus teisių Teismo, Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo priimtos nutartys ir sprendimai.

I. Teisės aiškinimo samprata

Pačia bendriausia prasme teisės aiškinimas gali būti suvokiamas kaip procesas, kurio metu suvokiama teisės prasmė. V. Mikelėnas išskiria 3 teisės aiškinimo aspektus: pirma, teisės aiškinimas gali būti suprantamas kaip teisės – tam tikro socialinio fenomeno, teisės esmės ir prigimties apskritai atskleidimas. ... Šiuo atžvilgiu teisės aiškinimą galima apibūdinti kaip teisės doktriną, kuri pateikia teisės esmės suvokimo metodus ir būdus.

Antra, teisės aiškinimą galima suprasti kaip teisės šaltinių turinio, jų prigimties ir vietos teisės sistemoje nustatymą. Pavyzdžiui, gali būti aiškinama, kokiai teisei – viešajai ar privatinei, materialiajai ar proceso – priklauso konkretus teisės šaltinis ar konkreti teisės norma.¹ // Trečia, žiūrint siaurai, teisės aiškinimas reiškia neaiškių, vienas kitam prieštaraujančių įstatymų ar teisės normų tikrosios prasmės ir tikslo nustatymą taikant teisę, t.y. kai konkretų įstatymą ar teisės normą siekiama taikyti konkrečiai gyvenimo situacijai ... Šiuo aspektu teisės aiškinimas yra viena iš teisinės argumentacijos rūšių, kai yra grindžiami, t.y. pateisinami (motyvuojami), teisės taikymo aktai. Šitoks teisės aiškinimas dar vadinamas veikiamuju, arba operatyviuoju, pabrėžiant teisės aiškinimo tikslą, t.y. kad siekiama pateisinti, pagrįsti jos taikymą konkrečiai gyvenimo situacijai. Teismo pateikiamas teisės aiškinimas nuo doktrininio skiriasi tuo, kad šis tik konstatuoja, kad teisės norma gali turėti kelias prasmes.² Šios temos atžvilgiu teisės aiškinimas yra reikšmingas ir bus nagrinėjamas būtent trečiuoju aspektu, t.y. teisės aiškinimas bus suprantamas kaip procesas taikant teisę.

Teisės aiškinimo procesas svarbus tuo, kad per jį atskleidžiamas teisės turinys. Tai paprastai atliekama analizuojant teisinį tekstą ir siekiant gauti informacijos apie teisės normas. Teisės aiškinimo būdas lingvistiškai analizuojant tekstą ir naudojant logikos priemones vadinamas loginiu-lingvistiniu teisės aiškinimu. Šis teisės aiškinimo metodas dažniausiai taikomas, tačiau dėl ydingos sakinio konstrukcijos, netobulo teisės normos teksto, žodžių ir sakinių skyrybos taisyklių nepaisymo taikant lingvistinį teisės aiškinimo metodą galimi absurdiški teisės normos aiškinimo rezultatai. Kai kurie autoriai išskiria teisės aiškinimo procesą į kelis lygmenis. Ko gero, būtų tikslinga konstatuoti galimybę teisinio teksto interpretavimą sąlygiškai skirstyti į tris lygmenis (pjūvius): deskriptyvų – kai šifruojame informaciją apie normą; direktyvų – kai siekiame nustatyti jau pačią normą ir

¹ MIKELĖNAS, Valentinas; MIKELĖNIENĖ, Dalia. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius, Justitia, 1999, p. 138.

² MIKELĖNAS, Valentinas; MIKELĖNIENĖ, Dalia. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius, Justitia, 1999, p. 139.

presupozicinį – kai tiriamos normų kūrėjo intencijos siekiamo tikslo ir įtvirtinamų vertybių požiūriu. Pirmieji du teisinio teksto interpretavimo lygmenys suteikia akivaizdžią preferenciją įprastoms, patikrintoms, šimtmečius gyvuojančioms loginėms-lingvistinėms tyrimo priemonėms. Presupoziciniam interpretavimui reikia kitokių tyrimo priemonių ir jos kelia didesnius reikalavimus teksto interpretatoriui. Kaip tik šis lygmuo tampa svarbiausiu vadinamųjų „sunkių bylų atveju“³. H.L.A. Hartas išskiria sunkias ir lengvas bylas. Lengvos ir sunkios bylos yra skirtingos sprendimo prasme. Sunkios bylos – situacija, kai pozityvi teisė nediktuoja aiškaus sprendimo, situacija, kai teisėjas patenka į erdvę, kai jo niekas nevaržo, kadangi nėra nieko aiškaus. Ta erdvė – diskrecijos teisė. Tačiau neiškėlus problemos galima neadekvačiai įvertinti situaciją ir pritaikyti teisės normą, kuri neturi būti taikoma. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso⁴ (toliau LR BK) 281 str. 2 dalis numato:

Tas, kas vairavo kelių transporto priemonę būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų ir pažeidė kelių eismo saugumo ar transporto priemonės eksploatavimo taisykles, jeigu dėl to įvyko eismo įvykis, dėl kurio buvo nesunkiai sutrikdyta kito žmogaus sveikata arba nukentėjusiam asmeniui padaryta didelės turtinės žalos, baudžiamas bauda arba areštu, arba laisvės atėmimu iki trejų metų.

Atkreiptinas dėmesys, jog Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso⁵ (toliau LR ATPK) 127str. 2 ir 3 dalys numato:

Kelių eismo taisyklių pažeidimas, sukėlęs kitų asmenų nežymų sveikatos sutrikdymą, – užtraukia baudą vairuotojams nuo penkių šimtų iki vieno tūkstančio litų arba teisės vairuoti transporto priemones atėmimą nuo vienerių iki dvejų metų, o asmenims, neturintiems teisės vairuoti transporto priemones, – baudą nuo dviejų tūkstančių iki trijų tūkstančių litų.

Kelių eismo taisyklių pažeidimas, nulėmęs kitiems asmenims priklausančių transporto priemonių, krovinių, kelių, kelio ir kitų įrenginių arba kitokio turto sugadinimą (apgadinimą), –

užtraukia baudą vairuotojams nuo vieno šimto iki dviejų šimtų litų arba teisės vairuoti transporto priemones atėmimą nuo trijų iki šešių mėnesių, o asmenims, neturintiems teisės vairuoti transporto priemones, – baudą nuo vieno tūkstančio iki dviejų tūkstančių litų.

³ LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Teisinio teksto tyrimo metodologija: teisės normų nustatymas. Teisė, 2005, nr. 56, p. 39.

⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 89-2741.

⁵ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios, 1985-01-03, Nr. 1-1.

Šio straipsnio pirmojoje ir antrojoje dalyse numatyti veiksmai, padaryti neblaivaus (girt) arba apsvaigusio nuo narkotinių, psichotropinių ar kitų psichiką veikiančių medžiagų asmens, –

užtraukia baudą vairuotojams nuo keturių tūkstančių iki penkių tūkstančių litų su teisės vairuoti transporto priemones atėmimu nuo trejų iki penkerių metų arba administracinį areštą nuo penkiolikos iki trisdešimties parų su teisės vairuoti transporto priemones atėmimu nuo trejų iki penkerių metų, o asmenims, neturintiems teisės vairuoti transporto priemones, – baudą nuo penkių tūkstančių iki penkių tūkstančių penkių šimtų litų su transporto priemonės konfiskavimu ar be jo arba administracinį areštą nuo dešimties iki dvidešimties parų su transporto priemonės konfiskavimu.

Tam, kad būtų galima suprasti problematiką, reikia nustatyti teisės normų prasmę ir esmę. Loginiu-lingvistiniu metodu aiškinant šiuose straipsniuose įtvirtintas teisės normas matyti, jog LR BK 281 str. 2 dalyje nustatyta baudžiamoji atsakomybė neblaiviems ar apsvaigusiems vairuotojams, sukėlusiems eismo įvykius, dėl kurių nukentėjusiam asmeniui padaryta didelės turtinės žalos. LR ATPK 127 str. nustatyta atsakomybė vairuotojams, sukėlusiems eismo įvykius, jei buvo nežymiai sutrikdyta kito asmens sveikata arba buvo sugadintos (apgadintos) kitiems asmenims priklausančios transporto priemonės, kroviniai, kelių, kelio ir kiti įrenginiai arba kitoks turtas. Pastebėtina, jog blaiviems vairuotojams, sukėlusiems eismo įvykius, kuriuose nukentėjusiam asmeniui padaryta didelės turtinės žalos, baudžiamosios atsakomybės nėra numatyta. Taip pat pastebėtina, jog baudžiamosios atsakomybės nėra numatyta neblaiviems ar apsvaigusiems vairuotojams, sukėlusiems eismo įvykius, dėl kurių nukentėjusiam asmeniui nežymiai sutrikdyta sveikata. Taigi šiuo atveju loginio-lingvistinio teisės aiškinimo metodo nepakanka, nes jis veda į išvadą, jog turtas yra svarbesnė vertybė už sveikatą, asmens girtumas padidina jo veikos pavojingumą tiek, kad ji perauga iš administracinio teisės pažeidimo į nusikaltimą. Šioje situacijoje reikia vertinti kelias visuomenines vertybes ir nustatyti jų prioritetus – turto ir sveikatos bei lygybės. Asmens sveikata yra didesnė vertybė už fizinio arba juridinio asmens materialinę nuosavybę. Tai yra visuotinai pripažinta ir įprasta. Lygybė yra vertybė, kurią išreiškia konstitucinis lygiateisiškumo principas, įpareigojantis vienodus faktus teisiškai vertinti vienodai ir draudžiantis iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai, neleidžia asmenų diskriminuoti. Konkrečiu atveju neblaivaus ar apsvaigusio vairuotojo padarytai veikai taikytina ne baudžiamoji, o administracinė atsakomybė, nes veikos pavojingumas nėra toks, kad kiltų baudžiamoji atsakomybė. Taigi teismas, taikydamas baudžiamąją atsakomybę neblaiviems ar apsvaigusiems vairuotojams, sukėlusiems eismo įvykius, dėl kurių

nukentėjusiam asmeniui padaryta didelės turtinės žalos, pažeistų LR Konstitucijos 110 str. 1 dalį. Bet, deja, teismų praktika yra kitokia – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje Nr. 2K-601/2006 pasisakė: „Už Kelių eismo taisyklių pažeidimą, sukėlusį kitiems asmenims priklausančių transporto priemonių, krovinių, kelių, kelio ir kitų įrenginių arba kitokio turto sugadinimą (apgadinimą), numatyta administracinė atsakomybė (ATPK 127 straipsnis). Baudžiamoji atsakomybė atsiranda tuo atveju, jeigu šia veika nukentėjusiam asmeniui buvo padaryta didelė turtinė žala. Turtinės žalos dydis, kuris yra pagrindas teismui pripažinti žalą didele, priklauso nuo konkrečių bylos aplinkybių. Teismas, sprenddamas, ar atsiradusi turtinė žala yra didelė, pirmiausia turi atsižvelgti į sugadinto turto vertę, jo reikalingumą, pataisymo galimybes ir išlaidas. Padarytos žalos dydis vertinamas neatsižvelgiant į vėlesnius kaltininko veiksmus – ar jis atlygino padarytą žalą ar ne. Nukentėjusiojo asmens turtinė padėtis gali turėti įtakos vertinant, ar padaryta turtinė žala yra didelė tik tada, kai sugadinto turto vertė palyginti nedidelė. Šiuo atveju turtinė žala padaryta dviejų įmonių turtui – 10 038,64 Lt ir 12 000 Lt, ir teismai ją pagrįstai laikė didele.// Teismai teisingai nustatė, jog S. V. būdamas apsvaigęs nuo alkoholio vairavo kelių transporto priemonę pažeisdamas kelių eismo saugumo taisykles ir dėl to įvykusio eismo įvykio metu padarė didelės turtinės žalos. S. V., nuteistam pagal BK 281 straipsnio 2 dalį, baudžiamasis įstatymas pritaikytas tinkamai“.⁶

Pateiktame praktiniame pavyzdyje teisės formos ir turinio susidūrimas iškelia klausimą, ar įtvirtinta teisės norma, net ir akivaizdžiai iškreipianti teisės normų sistemą, gali būti taikoma? Taikant teisės normą formaliai ją aiškinant ir nevertinant jos sisteminiu ir aksiologiniu aspektu teismo sprendimu bus įtvirtintas neteisėtumas, nes bus pritaikyta negaliojanti teisės norma. Tokią išvadą galima padaryti sistemiškai vertinant Lietuvos Respublikos Konstitucijos⁷ 7 str. su 110 str. 1 ir 2 dalimis. Teismas pažeistų teisės viešpatavimo principą, taikydamas negaliojančią teisės normą. Negaliojanti teisės norma nėra teisės dalis ir todėl nekyla teisės normų kolizijos su kita norma. Galima pastebėti, jog Lietuvos Respublikos Konstitucijos 107 str. 1 dalis numato, jog Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos

⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-601/2006, kat. 1.2.25.2. (S).

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

Respublikos Konstitucijai. Tačiau teismui šiuo atveju kryptį nurodo Lietuvos Respublikos Konstitucijos 110 straipsnis ir todėl teismui nustatytas imperatyvus draudimas taikyti antikonstitucinį teisės aktą.

Teisės aiškinimas pagal apimtį teorijoje yra skiriamas į pažodinį, plečiamąjį ir siauriamąjį. Tačiau teorijoje yra ir priešingų nuomonių: neretai teigiama, jog adekvatus teisės aiškinimas yra pažodinis, o plečiamasis arba siauriamasis – atitinkamai išplečia arba susiaurina pažodinį teksto supratimą. Tačiau pažodinis teisės aiškinimas savo prasme toli gražu nėra lygus adekvačiam teisės aiškinimui. Mat, aiškinant teisės tekstą, būtent žodžius ir tenka aiškinti. Nėra jokio pagrindo teigti, jog teisės aiškinimo tikslas yra atskleisti ne tikrąją, bet kokią nors kitokią teisės prasmę. Vadinasi, nėra jokio pagrindo kalbėti ir apie plečiamąjį arba siauriamąjį teisės aiškinimą, kaip tai daroma daugumoje mokslinių tekstų.⁸ Tokiu atveju yra išskiriamas kūrybinis teisės aiškinimas, keičiantis teisės teksto supratimą, tačiau nekeičiantis teisės normos prasmės. Richard. A. Posner teigia, kad netgi labiau hierarchinėje ir vienuose už teismo sistemoje aiškinimas yra veikiau kūrybinis negu mechaninis. Tai mėginimas suprasti situaciją, o ne vien tekstą ar kitą bendravimo priemonę. Susidūrę su neaiškiu įstatymu, teisėjai, tarsi jaunesnieji karininkai, gavę neaiškų įsakymą, turi sutelkti visą savo vaizduotę ir empatinius sugebėjimus ir pasistengti – nors ši pastanga dažnai pasmerkta žlugti – pasijusti įstatymo rengėjo, priėmusio jį dabar aiškinamą įstatymą, kailyje. Jie negali paprasčiausiai nagrinėti įprastų sąvokų reikšmių, bet turi suprasti tą problemą, kurią įstatymų leidėjas mėgino išspręsti įstatymu.⁹ H. Kelzenas savo ruožtu teigia, jog teisės aiškinimas yra santykinai neapibrėžtas ir teisės aiškintojas turi tam tikrą diskrecijos laisvę. H. Kelzenas savo teorijoje taip pat teigia, jog aiškinimo procedūrą ši teorija aprašo taip, tarsi tai būtų tik intelektinis išaiškinimo arba supratimo aktas, tarsi teisės taikymo organas turėtų naudotis tik savo intelektu, o ne valia ir tarsi per grynai intelektinę veiklą iš turimų galimybių būtų galima pasirinkti tik vieną teisingą sprendimą, atitinkantį pozityviąją teisę.¹⁰ Tačiau vadovaujantis tokiu požiūriu sudėtinga teisės aiškinimą vadinti teisės normų (o juo labiau teisės) prasmės atskleidimu, nes jo rezultatas yra tik tikėtinas.

Teisės aiškinimas negali būti suprantamas kaip pažodinis teisės akto teksto aiškinimas. Nėra būtina ypatingai akcentuoti teisės aiškinimo skirtumus sunkių ir lengvų bylų atvejais, nes sunku vienareikšmiškai apibrėžti sunkių bylų atvejus. Sunkias bylas suprantant

⁸ ŠIMAŠIUS Remigijus. Teisės aiškinimas ir jo privalomumas. Teisės problemos, 2004, nr. 2 (44).

⁹ POSNER, Richard Allen. Jurisprudencijos problemos. Vilnius, Eugrimas, 2004, p. 229.

¹⁰ KELSEN, Hans. Grynoji teisės teorija. Vilnius, Eugrimas, p. 279.

kaip situaciją, kai pozityvi teisė nediktuoja aiškaus sprendimo, reikėtų išskirti situacijas, kai materialioji teisė nediktuoja aiškaus sprendimo ir kai aiškaus sprendimo nediktuoja formalioji teisė. Atvejai, kai aiškaus sprendimo sprendimo nediktuoja formalioji teisė, būtų, pavyzdžiui, situacija, kai baudžiamojoje byloje yra akivaizdu, kad nuteistas nekaltas asmuo, bet nėra jokio aiškios teisės normos jo rehabilitacijai; diskrecijos dėl baudžiamojo persekiojimo pradėjimo klausimai, viešojo intereso klausimai, proceso atnaujinimas civilinėje byloje praėjus 5 metų terminui nuo aiškiai nepagrįsto teismo sprendimo įsiteisėjimo ir kt. Situacijos, kai materialioji teisė nediktuoja aiškaus sprendimo, gali būti ir tada, kai formaliai žiūrint teisės akto tekstas atrodo pakankamai aiškus, tačiau jame išreikšta teisės norma nedera teisės normų sistemoje dėl normų kolizijos, prieštarauja teisės principams. Kartu iškyla klausimas, ar iš pažiūros standartinė situacija, kuriai taikoma teisės norma, iš tikrųjų yra standartinė. Nustatytos faktinės aplinkybės ir teisinė konkrečios gyvenimiškos situacijos kvalifikacija nukreipia prie konkrečios normos, kurios taikymo ar netaikymo klausimas iškyla. Tradiciškai pradedamasis teisės normos aiškinimo etapas – loginė-lingvistinė analizė – padeda nustatyti teisės normos vietą normų sistemoje, tačiau visada po to turi būti taikoma ir sisteminė analizė, neapsiribojant vienu teisės aktu. Normos aiškinyje paprastai apsiribojama logine-lingvistine analize, jeigu nėra susiduriama su aiškiu teisinio teksto dviprasmiškumu ir abstraktumu. Vadovaujantis tokia nuostata yra itin realios situacijos, kai apsiribojus vieninteliu teisės aiškinimo etapu teisės norma bus pritaikyta netinkamai. Jurisprudencijoje minima, kad teisinio teksto interpretavimas turėtų prasidėti nuo loginės-lingvistinės teksto analizės. Turiningasis teisinio teksto aiškinimas turėtų būti taikomas kaip priemonė loginėmis-lingvistinėmis priemonėmis patikrinti nustatytos normos prasmę ir įveikti šios normos nepakankamumą¹¹. Aksiologinis teisės normos įvertinimas pasižymi vertinimu, kaip norma atitinka visuomenines vertybes. Galima teigti, kad šis teisės aiškinimo etapas yra privalomas, pavyzdžiui, doc. Dr. Egidijus Jarašiūnas teigia, kad įstatymų interpretavimas, palyginti su konstitucija, paprastesnis. Taip pat pažymėtina, kad neaptarus įstatymo atitikties konstitucijai klausimo bet koks įstatymo interpretavimas bus neišsamus. Tai – būtinas įstatymo aiškinimo matmuo. Tuo tarpu Konstitucija aiškintina tik

¹¹ LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Teisinio teksto interpretavimo ribų ir teisės principų santykis: teorinės nuostatos ir Lietuvos teismų praktika. Teisės problemos, 2005/1 (47), p. 22.

per jos principų ir normų prizmę; įstatymų teisiškumas tik preziumuojamas, o Konstitucijos – neginčijamas.¹²

II. Visuomeninių vertybių samprata

Aiškinantis visuomeninių vertybių sampratą svarbu pirmiausia nustatyti šio termino sąvoką. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas žodžio „visuomeninė“ sąvoką nukreipia į „visuomenė – istoriškai susidariusi visuma žmonių, kuriuos jungia gamybiniai santykiai“. Žodžio „vertybė“ pateikiamos 2 reikšmės: 1. vertas, brangus daiktas; 2. vertė, vertingumas¹³. Taigi, kaip matyti, sunku pateikti lingvistinę termino „visuomeninės vertybės“ sąvoką. Teisėje dažnai naudojamas terminas „visuotiniai gėriai“, kuris kur kas lengviau atskleidžiamas lingvistinėmis priemonėmis (visuotinis: 1. visiškas; 2. visa ar visus apimantis, bendras¹⁴; gėris: 1. gerumas; 2. kas gera, dora; prš. blogis; 3. turtas, gėrybė¹⁵). Kadangi teisės sferoje terminai „visuomeninės vertybės“ ir „visuotiniai gėriai“ naudojami kaip sinonimai, šiame darbe suprasime visuomenės vertybę kaip bendrą daugumai žmonių gėrybę. Su visuomeninių vertybių ir visuotinių gėrių terminais susijęs terminas „viešasis interesas“. Viešas: 1. visiems skirtas, visuomenės naudojamas; 2. atviras, neslaptas¹⁶; interesas: 1. svarbus, rūpimas dalykas; reikalas, nauda; 2. susidomėjimas¹⁷. Grynai lingvistine prasme tai – visuomenei svarbus, rūpimas dalykas. Siekiant nustatyti sąvokos „viešasis interesas“ turinį yra svarbu tai, kad tai yra specialiajai teisinei kalbai, o ne bendrinei kalbai būdingas terminas. Todėl yra svarbu, kokia prasme šis terminas naudojamas teisinėje ir, visų pirma, teisminėje praktikoje.

Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo 1997 m. gegužės 6 d. nutarime apibrėžė viešojo intereso terminą: „Viešojo intereso, kaip valstybės pripažinto ir teisės ginamo visuomeninio intereso, įgyvendinimas yra viena iš svarbiausių pačios visuomenės

¹² JARAŠIŪNAS, Egidijus. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos konferencijos medžiaga. Vilnius, 2002, p. 10.

¹³ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga per internetą: <http://www.autoinfo.lt/webdic/>.

¹⁴ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga per internetą: <http://www.autoinfo.lt/webdic/>.

¹⁵ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga per internetą: <http://www.autoinfo.lt/webdic/>.

¹⁶ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas /Lietuvių kalbos institutas; red. kol.: St. Keinys (vyr. red.) ir kt.. Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 931.

¹⁷ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas /Lietuvių kalbos institutas; red. kol.: St. Keinys (vyr. red.) ir kt.. Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000, p. 215.

egzistavimo ir raidos sąlygų. Tačiau pažymint, jog viešasis interesas valstybės valdymo tarnybos santykiuose yra dominuojantis, reikia atsižvelgti į tai, kad socialiniu požiūriu tiek viešasis interesas, tiek asmens teisės ir nuosavybė yra konstitucinės vertybės. Todėl kai šios vertybės valstybės tarnybos santykiuose susiduria ir tenkinant viešąjį interesą yra ribojamos asmens turtinės teisės, nepakanka pripažinti vien turtinių teisių ribojimų galimybę. Svarbu įvertinti ir tai, kokių mastu šie ribojimai daro poveikį aukščiau nurodytoms vertybėms. Kitaip tariant, būtina atsižvelgti į pačių ribojimų pobūdį bei mastą ir šiuo požiūriu įvertinti jų pagrįstumą.“ Pateikti visuomeninių vertybių išsamų sąrašą yra neįmanoma. Vykstantys socialinio gyvenimo pokyčiai lemia naujų visuomeninių vertybių atsiradimą, senųjų turinio pokyčius. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime išaiškino - kartu pažymėtina, kad viešuoju interesu laikytinas ne bet koks teisėtas asmens ar grupės asmenų interesas, o tik toks, kuris atspindi ir išreiškia pamatinės visuomenės vertybes, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija; tai *inter alia* visuomenės atvirumas ir darna, teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kt. Tai toks visuomenės ar jos dalies interesas, kurį valstybė, vykdydama savo funkcijas, yra konstituciškai įpareigota užtikrinti ir tenkinti, *inter alia* per teismus, pagal savo kompetenciją sprendžiančius bylas¹⁸. Iš šio nutarimo galima pastebėti, jog egzistuoja pamatinės visuomenės vertybės, kurios yra įtvirtintos, saugomos ir ginamos Konstitucijos. Taigi, galima skirti ir visuomenines vertybes, kurios nėra pamatinės ir nėra įtvirtintos Konstitucijoje, tačiau per ilgą laiko tarpą tapo visuomenės pripažintomis ir svarbiomis. Čia iškyla teisės ir moralės santykio klausimas, dėl

¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas nr. 2067 "dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo", Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas nr. 128 "dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // : Valstybės žinios, 2006-09-26, Nr. 102-3957, atitaisyimas - 2006.11.25, Nr.: 127, atitaisyimas - 2006.12.16, Nr.: 137.

kurio nėra vienareikšmės nuomonės. „Moralė“ tarptautinių žodžių žodyne apibrėžiama kaip visuomenės sąmonės forma: žmonių elgesį reguliuojančios normos ir principai¹⁹. Filosofijos žodyne „moralė“ apibrėžiama:

- 1) plačiąja reikšme – bendruomenės gyvenime pripažįstamų taisyklių, papročių ir tradicijų dorovingumas ir pasirengimas tų reikalavimų laikytis kaip tinkamiausių;
- 2) siaurąja reikšme – griežtai privalomų elgesio normų visuma ir tas normas atitinkanti gyvenimo nuostata;
- 3) filosofijoje, taip pat teologijoje - šie moralės principai ir jų pagrindimas, tas pat kas etika²⁰.

Doc. Dr. K. Jankauskas teigia, kad skirtis tarp teisės ir moralės standartų yra neįmanoma vidiniu požiūriu, tačiau formuluojant sprendimų argumentus teisės aiškinimo aktuose teisei priskiriami standartai turėtų būti ypatingu, besiskiriančiu nuo kitų elgesio regulatoriumi. Teisė objektyviai negali būti patalpinta siaurai interpretuojamo teksto raidėje, tačiau sistemiškai platus teisinių nuostatų prasmės aiškinimas negali būti nesiejamas su pirminiu teisės aktų tekstu ir jame pažodžiui ir implicitiškai išreikštų vertybių sistema. Toks „fiktyvus“ požiūris į teisę saugo nuo pernelyg laisvo jos imperatyvų aiškinimo, taigi leidžia patikimiau prognozuoti teisinių sprendimų turinį²¹.

John H. Farrar pačia bendriausia pasme apibrėžė teisės ir moralės santykį kaip persikirtimo santykį, kur jų susikirtimo erdvėje teisė įgyvendina moralę. Ta erdvė pasižymi nuolatiniu kintamumu dydžio atžvilgiu. John H. Farrar išvelgia tokio supaprastinimo pavojingumą dėl to, kad tai turbūt iškelia bendrai pripažįstamos moralės prielaidą specifinių, patikrinamų moralinių taisyklių prasme. Kitais žodžiais tariant, tai suponuoja bendros moralės egzistavimą ir tam tikrą konsensą jos turinyje. Augant reliatyvizmui moraliniuose įsitikinimuose, darosi vis sunkiau ir sunkiau identifikuoti vienodą moralę. Sferos kuriose bendrai sutariama minkštai paremtos nuomone ir polemika.²² Bendros moralės nebuvimas ir subjektyvumas buvo vieni svarbiausių argumentų pozityvistams atribojant teisę ir moralę. Teisinio pozityvizmo atstovas H.L.A. Hartas, atribodamas teisę ir moralę, aiškina: „Šioje knygoje aš įrodinėju, kad nors tarp teisės ir moralės yra daug atsitiktinių ryšių, bet nėra

¹⁹ VAITKEVIČIŪTĖ, Valerija. Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas (CD). Fotonija, 2003

²⁰ HALDER, Alois. Filosofijos žodynas. Vilnius, Alma Littera, 2002, p. 138.

²¹ JANKAUSKAS, Kęstutis. Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija. Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, 2005, p. 161.

²² Edited by John H. Farrar and Anthony M. Dugdale. Introduction to Legal Method (3rd Edition). – London: Sweet & Maxwell, 1990, p. 8.

būtinio konceptualaus ryšio tarp teisės ir moralės turinio; todėl morališkai neteisingos nuostatos gali galioti kaip teisės normos ir principai²³. Su šituo H.L.A. Harto teiginiu galima ir nesutikti, nes tarp teisės ir moralės turinio vis dėlto yra glaudus ryšys. Moralė yra žmonių elgesį reguliuojančios normos ir principai, o ne vien normos. Tam tikri moralės principai yra bendri, kadangi svarbiausios moralinės vertybės yra pripažįstamos didžiosios dalies visuomenės. Teisė persipina su morale, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra nurodęs prigimtinio teisingumo paisymą kaip konstitucinių teisingumo ir teisinės valstybės principų neatskiriama aspektą, jis taip pat yra konstatavęs, kad teisingumas yra vienas iš pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų; jis yra vienas svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindų; jis gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos²⁴. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 str. 3 dalyje, 26 str. 3 dalyje, 36 str. 2 dalyje minima dorovė kaip Konstitucijos saugoma vertybė. Taigi pastebima, jog moralė ypatingai glaudžiai siejasi su teise ir daro jai įtaką. Tačiau reikia pastebėti, jog moralė įtaką teisei daro tada, kai tam tikros vertybės ypatingai svarbios ir jų nepaisymas iškraipytų visuomeninių vertybių pusiausvyrą. Tai priklauso nuo konkrečios situacijos, tačiau bet kuriuo atveju negalima priešinti visuomenės ir individo išpažįtamų vertybių. Žmogus yra laisvas pats formuoti savo įsitikinimus, formuoti ir reikšti savo pažiūras, pasirinkti pasaulėžiūros vertybes; jis yra ginamas nuo bet kokios prievartos, jo pažiūrų negalima kontroliuoti – laisvė turėti įsitikinimus apskritai negali būti ribojama teisės normomis ar principais. Bendros visai visuomenei moralės nėra įmanoma nustatyti – bendros yra tam tikros vertybės ir principai, tačiau nėra visuotino vertybių turinio supratimo, moralinių principų kolizijos sprendimo taisyklių. Teisė yra įrankis, kuris padeda visuomenei darniai vystytis, o kartu kartais išsprendžia konfliktus tarp moralinių vertybių, netiesiogiai keičia vertybių turinio suvokimą visuomenėje. Moralinės vertybės, kurios nėra įtvirtintos teisėje, turi būti analizuojamos pamatinių visuomenės vertybių atitikimo atžvilgiu.

²³ HART, Herbert Lionel Adolphus. Teisės samprata. Vilnius, Pradai, 1997, p. 412.

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 2000. Nr. 105–3318); žr. taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 1995. Nr. 106–2381).

Nenustačius esminių prieštaravimų tarp pamatinių visuomenės vertybių visumos ir analizuojamos moralinės vertybės, ji gali daryti įtaką teisei.

III. Visuomeninių vertybių santykis su teise

Tiriant visuomeninių vertybių santykį su teise, galima pastebėti, jog pradinis visuomeninių vertybių ir teisės santykio taškas kyla iš aukščiausios teisinės galios akto – Konstitucijos. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinio teisinės valstybės principo negalima aiškinti kaip įtvirtinto tik Konstitucijos preambulėje, tapatinti tik su Konstitucijos preambulėje skelbiamu atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu, kad konstitucinis teisinės valstybės principas integruoja įvairias Konstitucijoje įtvirtintas, jos saugomas ir ginamas vertybes, taip pat ir tas, kurias išreiškia minėtas siekis. Konstitucinio Teismo aktuose ne kartą konstatuota ir tai, kad teisės aktų (jų dalių) atitikties Konstitucijos preambulėje skelbiamam atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiui tyrimas suponuoja jų atitikties konstituciniam teisinės valstybės principui tyrimą.²⁵ Kalbant apie visuomeninių vertybių santykį su teise galima teigti, jog teisės normos įtvirtina visuomenines vertybes, o teisės principai išreiškia visuomenines vertybes, atskleidžia jų turinį. Užsienio teisės mokslo literatūroje gana įdomiai atskleistas teisės ir visuomeninių vertybių santykis. Bendrasis racionalumas yra lemiamas kriterijus vertinant teisės legitimumą. Racionalumas savo ruožtu turi du aspektus:

- a) formalusis loginis aspektas, paremtas protinga teisės taisyklių, principų, standartų ir koncepcijų darna;
- b) materialus ideologinis ar vertybinis aspektas besikeičiančių visuomenės vertybių atitikimo prasme.

Pirmasis racionalumo aspektas yra santykinai statinis, o antrasis dinaminis²⁶.

Teisė saugo visuomenines vertybes.

²⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 27 d. nutarimo nr. 222 "dėl kandidato į Vyriausybės atstovus" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, atitikties Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymo 9 straipsniui“ // Valstybės žinios, 2007-08-18, Nr. 90-3580.

²⁶ Edited by John H. Farrar and Anthony M. Dugdale. Introduction to Legal Method (3rd Edition). – London: Sweet & Maxwell, 1990, p. 11.

1. Visuomeninės vertybės ir teisės normos

Visuomeninės vertybės realiai saugomos reguliacinėmis-apsauginėmis teisės normomis. Skirtingos teisės šakos skirtingai saugo visuomenines vertybes. Baudžiamoji teisė išsiskiria iš jų visų. Kitų teisės šakų normų pagrindu formuojasi ir vystosi subjektų tarpusavio santykiai, o baudžiamosios teisės normos – atvirkščiai – neleidžia vystytis visuomeniniams santykiams, kurie trukdo normaliai funkcionuoti visuomenei. Apsauginė ir represinė baudžiamosios teisės funkcijos, atsakomybės neišvengiamumo, *nullum crimen* ir *nulla poena sine lege* principai išskiria šią teisės šaką iš kitų. Tačiau reikia nepamiršti, jog baudžiamosios teisės principai nėra absoliutūs ir taip pat išreiškia visuomenines vertybes. Jų turinio nustatymas reikšmingas visuomeninių vertybių balansavimui, o tai savo ruožtu įtakoja teisės normų aiškinimą ir taikymą baudžiamojoje teisėje. Visuomeninės vertybės baudžiamojoje teisėje pasireiškia per nusikaltimo sudėties elementą – objektą, nusikalstamos veikos požymius (veikos pavojingumas). Baudžiamojoje teisėje visuomeninių vertybių balansavimas yra įmanomas, tačiau čia, priešingai nei civilinėje teisėje, teismas negali pakeisti egzistuojančios teisės normos teisės principu. Tačiau teismas gali netaikyti teisės normos, jei nėra visų nusikalstamos veikos sudėties elementų – objekto buvimo negalima preziumuoti iš to, kad įstatymų leidėjas nustatė, kokios veikos yra nusikalstamos ir kokioms vertybėms daroma žala tomis veikomis. Taigi visuomeninės vertybės pasireiškia kaip teisiniai gėriai, saugomi baudžiamosios teisės, ir kartu kaip nusikalstamos veikos sudėties elementas.

Administracinėje teisėje, kuri yra nevienalytė ir todėl jos negalima sulyginti su baudžiamąja teise, visuomeninės vertybės taip pat pasireiškia kaip administracinės teisės saugomi teisiniai gėriai. Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodeksas numato administracinių teisės pažeidimų sąrašą ir visuomenines vertybes, saugomas šiuo teisės aktu. LR ATPK 1 straipsnyje nurodoma, kad Lietuvos Respublikos įstatymų dėl administracinių teisės pažeidimų uždavinys yra saugoti Lietuvos Respublikos visuomeninę santvarką, nuosavybę, socialines ekonomines, politines ir asmenines piliečių teises bei laisves, taip pat įmonių, įstaigų ir organizacijų teises bei teisėtus interesus, nustatytą valdymo tvarką, valstybinę ir viešąją tvarką, stiprinti teisėtumą, užkirsti kelią teisės pažeidimams, auklėti piliečius, kad jie tiksliai ir nenukrypdami laikytųsi Lietuvos Respublikos

Konstitucijos bei kitų įstatymų, gerbtų kitų piliečių teises, garbę ir orumą, sąžiningai vykdytų savo pareigas, jaustų atsakomybę visuomenei. Galima pastebėti, jog administracinėje teisėje dažnai suabsoliutinamas teisėtumo principas, aiškinant jį kaip imperatyvą elgesio būdai, t.y. kad valstybės įstatymų, kitų teisės aktų turi besąlygiškai laikytis visos įstaigos, įmonės, organizacijos ir piliečiai. Tai kartu būtų ir atsakomybės neišvengiamumo principo suabsoliutinimas, tačiau toks teisėtumo principo turinys neseka iš Administracinių teisės pažeidimų kodekso – 7 straipsnis skirtas administracinių bylų teisenai. Nustatyti, kas yra administracinis teisės pažeidimas, padeda Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 9 straipsnis, kuris nurodo, kad administraciniu teisės pažeidimu (nusižengimu) laikomas priešingas teisei, kaltas (tyčinis arba neatsargus) veikimas arba neveikimas, kuriuo kėsinama į valstybinę arba viešąją tvarką, nuosavybę, piliečių teises ir laisves, į nustatytą valdymo tvarką, už kurią įstatymai numato administracinę atsakomybę. Iš šiame straipsnyje esančio teisinio teksto galima loginio-lingvistinio metodo pagalba išskirti pagrindinius veikos, vadinamos administraciniu teisės pažeidimu, požymius:

- 1) priešingumas teisei;
- 2) kaltumas;
- 3) kėsinimasis į teisinius gėrius;
- 4) uždraustumas.

Minėto straipsnio teisiniame tekste minimos visuomeninės vertybės – valstybinė tvarka, viešoji tvarka, nuosavybė, piliečių teisės ir laisvės, nustatyta valdymo tvarka. Tačiau šis ginamų visuomeninių vertybių sąrašas neišsamus, todėl sisteminė Lietuvos Respublikos Administracinių teisės pažeidimų kodekso analizė padeda atskleisti ir kitas šiuo teisės aktu ginamas visuomenines vertybes. Taigi administracinę atsakomybę nustatančios normos tiesiogiai saugo visuomenines vertybes, tačiau, kitaip nei baudžiamojoje teisėje, administracinės teisės normos apskritai reguliuoja ne tik administracinės atsakomybės ir su ja susijusių teisinių santykių. Tam tikrų administracinės teisės normų ir jų institutų specifika gali lemti tai, kad konkreti administracinės teisės norma ar jų grupė visuomeninę vertybę įgyvendina netiesiogiai.

Civilinėje teisėje, priešingai nei viešosios teisės šakose, dominuoja dispozityvusis reguliavimo metodas. Civilinės teisės normos iš esmės reguliuoja visuomeninius santykius, kurie pagal savo pobūdį ir turinį yra civiliniai. Taigi pagrindinis dėmesys yra kreipiamas į susiklosčiusio santykio pobūdį, jo turinys nustatinėjamas analizuojant, kokiais principais vadovaujama šalių santykiuose. Civilinė teisė leidžia tiesiogiai taikyti ne tik teisės normas,

bet ir principus – tai išplaukia iš civilinės teisės esmės. Šiuo požymiu civilinės teisės šaka skiriasi nuo viešosios teisės šakų, kur normos taikymas ar netaikymas paprastai yra teisės aiškinimo ir taikymo proceso rezultatas. Civilinė teisė kitaip gina visuomenines vertybes jau vien dėl to, kad reguliuoja visuomeninius santykius, leisdama jiems plėtotis ir saugodama juos, kai jie plėtojasi pagal civilinės teisės normas ir principus. Draudimai civilinėje teisėje nustatyti tik svarbiausių visuomeninių vertybių apsaugai. Minėtieji draudimai įtvirtinami teisės normomis, tačiau teisės principai taip pat reguliuoja civilinius teisinius santykius ir gina visuomenines vertybes tiek tiesiogiai (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso²⁷ 1.2 str. 2 d., 1.5 str. 1 d.), tiek netiesiogiai (Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 1.5 str. 2d.). Civilinės teisės normos įtvirtina visuomeninių vertybių apsaugą imperatyviomis teisės normomis tiesiogiai. Kaip pavyzdį galima pateikti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau LR CK) 1.81 straipsnio, kuriame numatyta, kad viešajai tvarkai ar gerai moralei prieštaraujantis sandoris yra niekinis ir negalioja, komentara: teisingumo kriterijus yra moralės normos, kurių tikslas – užtikrinti visų visuomenės narių interesų derinimą, apsaugoti ekonomiškai ir fiziškai silpnesnių visuomenės narių interesus, užkirsti kelią piktnaudžiauti teise. Todėl vertinant sudarytus sandorius reikia vadovautis ne tik teisės, bet ir geros moralės normomis. Geros moralės kriterijus yra kultūringo, teisingo žmogaus minimalus gėrio, blogio, teisingumo, pareigos, padorumo suvokimas. Sandorio turinys vertintinas pagal visuomenėje vyraujančią gėrio ir blogio, sąžiningumo ir nesąžiningumo sampratą²⁸. Taigi iš šio pavyzdžio matyti, kad visuomeninės vertybės tiesiogiai lemia LR CK 1.81 straipsnyje įtvirtintos normos taikymą ar netaikymą. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso kituose straipsniuose taip pat galima pastebėti nuorodas, pavyzdžiui, 1.137 str. 5 dalyje – civilines teises saugo įstatymai, išskyrus atvejus, kada šios teisės įgyvendinamos prieštaraujant jų paskirčiai, viešajai tvarkai, geriems papročiams ar visuomenės moralės principams.

²⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262.

²⁸ MIKELĖNAS, Valentinas; et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius, Justitia, 2001, p. 185.

2. Visuomeninės vertybės ir teisės principai

Visuomeninės vertybės yra išreiškiamos per teisės principus. Doc. dr. E. Kūris, plėtodamas konstitucinių principų sampratą, rašo, kad konstituciniai principai, kaip visą teisės sistemą kreipiantieji pradai, žinoma, yra sukurti žmonių, turinčių tam tikras vertybines orientacijas, dėl to ir patys turi vertybinį krūvį; bet vieną kartą įtvirtinus juos Konstitucijoje, *teisės akte*, jie nustoja būti (tik) subjektyviai išpažįstamomis vertybėmis ir tampa objektyvia teise. Todėl konstituciniai principai nėra ir neturi būti išvedami iš „dar kokių nors“ aukštesnių imperatyvų, vertybių, siekių, tikslų ir pan. – jie yra atkleidžiami analizuojant Konstitucijos tekstą. Šie aukštesnieji imperatyvai, be abejo, diktavo Konstitucijos formuluočių turinį, bet jie istoriškai kinta, dėl to negali diktuoti Konstitucijos aiškinimo tuo mastu, kuriuo nėra atspindėti jos formulotėse – nuostatose, įtvirtinančiose konstitucinius principus bei normas²⁹. Teisės teorijoje yra atskleidžiami teisės principų ir vertybių skirtumai. Tiriant teisės principų ir vertybių santykį pabrėžiama, kad principai yra kildinami iš teisinės tradicijos (nors kai kurie teoretikai jų sąsają su pozityviąja teise laiko dar glaudesne teigdami, kad principų sąsaja su pozityviąja teise yra tiesioginė), o vertybės turi etinę ar pilietinę politinę reikšmę ir egzistuoja šalia (prieš/už) pozityviosios teisės (1); principai pasireiškia kaip privalomojo elgesio modelis (2); vertybės dažniausiai įvardija didįjį, galutinį organizuotos visuomenės tikslą, o principai yra tik tarpinė priemonė siekiant šio tikslo (3); vertybės yra griežtos, fundamentinės ir bekompromisės; principai – pliuralistiniai ir veikiantys tik išimtiniais atvejais (4) [7, p. 253, 254]³⁰.

R. Dworkino interpretacinė teisės samprata neatribuoja teisės ir moralės, suteikia teisės interpretavimui ypatingą reikšmę, laiko principus svarbia teisės dalimi. R. Dworkinas aiškindamas teisės ir moralės santykį teigia – žmonės turi juridines teises, o politinės moralės principai vyrauja, - būdais, kuriuos mėginau aprašyti, - sprendžiant, kokias juridines teises jie turi. Jei sakydami „juridinis principas“, turime galvoje principą, kuris iš esmės yra tinkamas šiam vaidmeniui, tai bent jau visi tie politinės moralės principai, kurie turi autoritetą aptariamose bendruomenėje, yra teisiniai principai³¹.

²⁹ KŪRIS, Egidijus. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo šeštosios konferencijos "Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje" Neringa, 2001 m. birželio 11-12 d. medžiaga. Vilnius, Lietuvos Konstitucinis Teismas, 2002, p. 17.

³⁰ LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Turiningasis teisinio teksto aiškinimas – panacėja ar pavojus? Jurisprudencija, 2006, t. 8(86), p. 65.

³¹ DWORKIN, Ronald. Rimtas požiūris į teises. Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004, p. 480.

Taigi teisės principai yra visuomeninių vertybių išraiška teisėje. Tačiau principų vaidmuo skirtingose teisės šakose šiek tiek skiriasi. Tai sąlygoja daug dalykų, bet iš esmės svarbiausias bendrojo leidimo principo, pagal kurį "visa, kas neuždrausta, yra leidžiama", dominavimas privatinėje ir specialaus leidimo (arba bendrojo draudimo) principo, pagal kurį "visa, kas nėra leidžiama, yra draudžiama", dominavimas viešojoje teisėje. Civilinėje teisėje yra numatytas įpareigojimas asmenims įgyvendinant savo teises bei vykdant pareigas laikytis įstatymų, gerbti bendro gyvenimo taisykles ir geros moralės principus bei veikti sąžiningai, laikytis protingumo ir teisingumo principų. Šių įpareigojimų nesilaikymas gali lemti tai, jog teismas sprendžiamas šalių ginčą negins tokio asmens interesų. Baudžiamojoje teisėje baudžiamųjų įstatymų neuždraustos veikos (nors ir pažeidžiant bendro gyvenimo taisykles ir geros moralės principus) padarymas neleidžia jo bausti.

Administracinės teisės principai teisės aiškinimą ir taikymą įtakoja priklausomai nuo administracinės teisės srities. Pavyzdžiui, iš teisinio reguliavimo visumos išplaukia, kad valstybės tarnyba turi būti lojali Lietuvos valstybei ir jos konstitucinei santvarkai. Valstybės tarnautojams yra keliami dideli padorumo, pavyzdingumo, nešališkumo reikalavimai. Teismas dažnai vertindamas atleidimo iš valstybės tarnybos dėl pareigūno vardo pažeminimo teisėtumo klausimą yra priverstas nustatinėti ar valstybės tarnautojo elgesys diskredituoja valstybės tarnybą. Tai atliekama vertinant ir balansuojant padorumo, lojalumo, pavyzdingumo ir kitus administracinės teisės principus.

Teismui administracinių teisės pažeidimų bylose įvertinant, ar pareigūnai taikydami teisės normas ir priimdami sprendimą nepažeidė teisės, tenka pasitelkti viešojo administravimo principus – įstatymo viršenybės, objektyvumo, proporcingumo, nepiktnaudžiavimo valdžia. Teisės principai šiuo atveju padeda įvertinti, ar nebuvo pažeisti esminiai procedūriniai reikalavimai, nes jų nesilaikymas verčia abejoti pačio administracinio teisės pažeidimo egzistavimo faktu. Teismas, vykdydamas teisingumą, turi būti aktyvus ir vertinti skundžiamą pareigūno sprendimą ne vien teisės normų, bet ir principų visumoje – tik tokia teismo veikla įgyvendins teisingumą ir užtikrins tinkamą vertybių pusiausvyrą.

3. Visuomeninių vertybių pusiausvyra

Visuomeninių vertybių pusiausvyros klausimas yra problemiškas dėl kelių aspektų. Visų pirma, daug kas priklauso nuo to, kaip mes suprasime visuomeninių vertybių pusiausvyrą kaip tokią – įstatymų nustatytą statinę būseną, keičiamą įstatymų pagrindu, ar dinaminę būseną, nustatytą teisės aktu, tačiau keičiamą teisės aiškinimo ir taikymo procesų metu. Suprantant visuomeninių vertybių pusiausvyrą kaip įstatymų nustatytą statinę būseną, nėra būtinybės kalbėti apie teismo atliekamą vertybių balansavimą, nes teisėjas čia tėra aklas įstatymo taikytojas. Šiame darbe visuomeninių vertybių pusiausvyra suprantama kaip dinaminė būseną, kurią teismas gali nustatyti, aiškinti ir keisti.

Kita problema būtų visuomeninių vertybių balanso nustatymas. Sprendžiant šią problemą pačia bendriausia prasme galima būtų laikytis dviejų pozicijų – laikyti, jog taikytinų teisės normų loginiu-lingvistiniu būdu atliktas aiškinimas išreiškia tikrąją visuomeninių vertybių pusiausvyrą bet kuriam konkrečiam atvejui, arba laikyti, kad kiekvienas atvejis yra unikalus ir visuomeninių vertybių pusiausvyra turi būti nustatinėjama kiekvienu konkrečiu atveju. Bet kurios iš šių pozicijų suabsoliutinimas turėtų neigiamų padarinių, nes vienu atveju būtų iškeliamas aukščiau už teisės turinį teisės forma, o kitu atveju visuomeninės vertybės (čia nekalbama apie pamatines vertybes, kurios yra teisės dalis) būtų iškeliamos aukščiau už teisės turinį. John Rawls teigia, jog kai kurios vertybės turi išankstinį prioritetą prieš kitas. Neabejotinų teisių gynimas visada svarbesnis už kitų vertybių gynimą. O neabejotinai svarbūs gėriai yra nesulyginami su kitais svarbiais gėriais. Jis mano, kad paskirstymo procese net mažiausia fundamentalių teisių ir laisvių viršenybė yra vertingiau nei didžiausia likusių pirminių socialinių gėrių viršenybė paskirstymo procese³². Yra pateikiama ir kita nuomonė: kyla pavojus izoliuoti vertybes konkrečiuose ginčiuose nuo jų konteksto ir kalbėti apie vertybių hierarchiją abstrakčiai. Tai nėra taip, kaip dirba teisėjai, - ir dėl rimtos priežasties. Jie neturi specialaus išvalgumo etikoje ir, nepaisant kartais daromų pareiškimų, supratimo, kas yra viešoji nuomonė – jeigu kažkas laiko pagrindiniu viešųjų vertybių arbitru³³.

Išeitį galima būtų rasti pasirenkant tarpinį variantą tarp šių dviejų pozicijų – preziumuoti, kad taikytinos teisės normos kūrybiškas aiškinimas išreiškia tinkamą

³² RAWLS, John. A Theory of Justice (Cambridge: Harvard University Press, 1971), p. 79, 132, 243, 298, 543.

³³ Edited by John H. Farrar and Anthony M. Dugdale. Introduction to Legal Method (3rd Edition). – London: Sweet & Maxwell, 1990, p. 260.

visuomeninių vertybių balansą konkrečios bylos atveju. Ši prezumpcija nėra absoliuti ir gali būti paneigiama.

Visuomeninių vertybių balanso nustatymui reikšmės turi nemažai kriterijų. Užsienio šalių jurisprudencijoje šis klausimas yra detaliai nagrinėtas. Pavyzdžiui prof. Samantha Besson saugomų vertybių įvertinimui nurodo Frances Kamm pateikiamus tris testus:

- a) pasirinkimo testas – jei pasirinkimas turi būti padarytas tarp konfliktuojančių teisių, šis testas leidžia nustatyti, kurią teisę jūs anksčiau pažeistumėte;
- b) tikslo testas – pagal šį testą, kuo stipresnė teisė pažeidžiama, tuo stipresnis tikslas reikalingas šios teisės pažeidimo pateisinimu;
- c) pastangų testas – šis testas įvertina, kuri teisė stipresnė remiantis pastangomis, kurias reikėtų padaryti norint išvengti šios teisės pažeidimo.

Tačiau taip pat nurodomos trys šių testų problemos. Pirmiausia tai, jog šie testai gali duoti prieštatančius rezultatus. Antra, visi trys testai preziumuoja tranzityvumą tarp teisių. Ne visos yra sujungtos tokiu būdu, kad būtų rikiuojamos remiantis jų įvertinimu šių trijų testų pagalba. Net jeigu svarumo testai sulygintuose kontekstuose leistų mums išvengti tiesioginio teisių nepalyginamumo problemos lyginant jas per neutralius standartus, ryšys tarp šių standartų ir teisių nebūtinai egzistuoja arba nebūtinai yra toks pats. Trečia, kaip mes matome, svarbiausi apsvaistymai gali padaryti pasiektą balansavimą abejotinu.³⁴

Europos žmogaus teisių teismas yra pabrėžęs, kad Konvencijos paskirtis yra nustatyti sąžiningiausią pusiausvyrą tarp pagarbos visuomenės pagrindiniams interesams ir fundamentalių individo teisių gynimo reikalavimų³⁵. Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas yra pasakęs, kad tarp asmens teisių ir laisvių iš vienos pusės ir visuomenės interesų – iš kitos – neretai kyla konfliktų, o kartais atsiranda ir prieštaravimų. Demokratinėje visuomenėje tokie prieštaravimai sprendžiami derinant skirtingus interesus ir siekiant nepažeisti jų pusiausvyros.// Galimi atvejai, kai atitinkamo ribojimo prasmingumas slypi konkrečios teisės (ar laisvės) prigimtyje arba kai atitinkamais apribojimais siekiama išvengti kolizijos su kitomis pagrindinėmis teisėmis. Minėtais atvejais pagrindinių teisių apribojimų pagrįstumas turėtų būti vertinamas sveiko proto ir akivaizdžios būtinybės kriterijais. Svarbu ir tai, kad dažnai konfliktas kyla iš esmės tarp lygiaverčių konstitucinių teisinių vertybių,

³⁴ BESSON, Samantha. *The morality of conflict: reasonable disagreement and the law*. Oxford, Portland. 2005, p. 440.

³⁵ BERGER, Vincent. *Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija*. Vilnius, Pradai, 1997, p. 41-47.

todėl tokiais atvejais atitinkamais apribojimais neturėtų būti smarkiai pažeidžiama buvusi jų pusiausvyra.³⁶ Taigi šiuo atveju pateikiami gana aiškūs pradiniai taškai visuomeninių vertybių balansavimui, esant asmens teisių bei laisvių ir visuomenės interesų konfliktui ir taikant interesų derinimo būdą – asmens teisių ir laisvių ribojimą. Šiam derinimo būdai ir teisingo balanso parinkimui galima nustatyti reikalavimus:

- 1) įstatymais įtvirtinamos teisių įgyvendinimo ribos nustatomos:
 - a) būtinai atsižvelgiant į atitinkamos teisės (ar laisvės) paskirtį bei prasmę,
 - b) būtinai atsižvelgiant į Konstitucijoje nustatytas jos ribojimo galimybes bei sąlygas,
- 2) vertinant, ar asmens teisių ir laisvių ribojimas būtinai reikalingas demokratinėje visuomenėje:
 - a) išsiaiškinti ribojimo tikslus bei paskirtį,
 - b) nustatyti, ar ribojimo priemonės yra proporcingos siekiamam teisėtam tikslui.

Iš to, kas aukščiau išdėstyta, galima padaryti išvadą, kad konkrečios teisės įgyvendinimo ribos nustatinėjamos pirmiausia remiantis Konstitucija. Būtų galima pastebėti, kad formaliai žiūrint Lietuvos Respublikos Konstitucija suteikia didesnę privataus gyvenimo apsaugą nei Europos Žmogaus Teisių ir Pagrindinių Laisvių Apsaugos Konvencija³⁷ (toliau – Konvencija) – Konstitucijos 22 straipsnyje nėra įtvirtinti analogiški Konvencijos 8 str. 2 daliai ribojimo pagrindai. Problemos neiškyla aiškinantis teisės į privatumą santykio su saviraiškos laisve, tačiau galėtų kilti analizuojant privatumo ir teisės į autonomiją santykį.

Pastaruoju atveju galėtų kilti klausimas, kokius apribojimus galima nustatyti privačiam žmogaus gyvenimui. Konstitucinis teismas yra apibrėžęs, kad privatus žmogaus gyvenimas – tai individo asmeninis gyvenimas: gyvenimo būdas, šeimyninė padėtis, gyvenamoji aplinka, santykiai su kitais žmonėmis, individo pažiūros, įsitikinimai, įpročiai, jo fizinė bei psichinė būklė, sveikata, garbė, orumas ir kt.³⁸ Kyla rimtas klausimas, ar gali būti nustatyti apribojimai asmens gyvenimo būdai, santykiams su kitais žmonėmis, įpročiams, sveikatai, fizinei bei psichinei būklei, siekiant gyventojų sveikatos ir dorovės

³⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių“, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. // Valstybės žinios, 1997-02-19, Nr. 15-314.

³⁷ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987.

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2005-01-04, Nr. 1-7.

apsaugos tikslų? Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnyje normų, numatančių išimtis iš privataus gyvenimo neliečiamumo principo, nėra. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 straipsnis numato, jog, įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 53 straipsnis numato, kad valstybė rūpinasi žmonių sveikata. Sistemaiškai analizuojant šias Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatas su kitomis galima pastebėti, jog Lietuvos Respublikos Konstitucijos 53 straipsnis yra skirsnyje „tautos ūkis ir darbas“ ir yra skirtas kiek kitokiam tikslui įgyvendinti (ūkinės veiklos reguliavimas taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei), nei, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 25 str. 3 dalis, 26 str. 4 dalis. Taigi iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 53 straipsnio kyla valstybės teisė nustatyti apribojimus, pavyzdžiui, kenksmingų produktų gamybai, apyvartai ir vartojimui, tačiau kartu apibrėžiamos ir ribojimų srities ribos. Taigi, tarkime, uždraudimas rūkyti privačioje teritorijoje ne tik nebūtų proporcingas siekiamam teisėtam tikslui (sveikatos apsauga), bet ir būtų konstituciškai nepagrįstas.

Visuomeninių vertybių balansavimo problematika pasireiškia taip pat tuo, kad nėra aišku, pagal kokias taisykles ir kaip konkrečiai reikia balansuoti vertybes. Užsienio teisės moksle yra pateikiamos įvairios taisyklės, pvz., prof. Samantha Besson išskiria vidinį ir išorinį konflikto sprendimo variantus.

Vidiniam konflikto sprendimo variantui yra nustatomas pirmiausia reikalavimas patikrinti konfliktuojančias teises teisių hierarchijos būdu. Hierarchija išskiriama į formalią (vertinant pagal teisės formą) ir materialią (vertinant pagal teisės turinį). Materialioji teisinė hierarchija yra sulyginama su moraliniu kokybiniu teisių prioritetu tarp teisių.

Atskirai nuo konflikto sprendimo hierarchiniu būdu, yra išskiriamos materialios ir formalios konfliktuojančių teisių sprendimo taisyklės.

Išskiriami tokie materialių konfliktų sprendimo taisyklių požymiai:

- 1) materialios kolizinės taisyklės skirtos ties atvejams, kuriuose teisės norma duoda pilną arba dalinį prioritetą teisei esant kolizijai tarp teisių;
- 2) materialinė kolizinė taisyklė gali pati būti konkrečios teisės dalis, nors dažniausiai yra nepriklausoma nuo jos ir reguliuoja skirtingų teisių konfliktus, priklausančius tai pačiai teisių grupei;
- 3) materialinė kolizinė taisyklė gali būti:
 - a) savarankiška - tam tikrų teisių santykinė svarba yra iš anksto eksplicitiškai nustatyta;

- b) procedūrinė – tam tikrų teisių santykinė svarba nėra yra iš anksto eksplicitiškai nustatyta, bet dedukcijos pagalba gali būti išvesta iš procedūrinių ypatumų ar pranašumų, kurie taikomi kai kurioms teisėms.

Materialios kolizinės taisyklės nustato tikrai *prima facie* vienos teisės pirmumą kitos atžvilgiu ir prioritetas tada vėl turi būti įvertintas svėrimo proceso metu.

Išskiriami tokie formalių konfliktų sprendimo taisyklių požymiai:

- 1) formalios kolizinės taisyklės numato, kad teisių kolizijos atveju specifinė institucija turi kompetenciją nuspręsti, kaip kolizija turi būti išspręsta;
- 2) formalios kolizinės taisyklės gali būti:
 - a) eksplicitinės – gali aiškiai priklausyti institucijos kompetencijai;
 - b) implicitinės – patekti į įprastą kompetencijos sritį nesant prieštaravimo tam.

Tačiau vidinės kolizijų sprendimo taisyklės nėra pakankamos. Metodas, kuriuo vadovaujantis bus priimtas sprendimas, neišplaukia pats iš materialios kolizinės taisyklės ir reikalauja tolesnio pagrindimo, todėl net ir esant formalios kolizinės taisyklės įtvirtinančios institucijos kompetenciją spręsti konfliktą ir materialios kolizinės taisyklės nurodančios, atrodytų patikimą, vienokį ar kitokį sprendimą visumai – reikia taikyti išorinį konfliktų sprendimo būdą.

Išorinis konfliktų sprendimo būdas turi tris etapus:

- 1) svėrimas prieš sprendimą;
- 2) derinimo arba prioritetizavimo pasirinkimas;
- 3) derinimo kriterijai.

Pats konfliktuojančių teisių svėrimas atliekamas sveriant konkrečiu atveju ginamas vertybes, tačiau pats svėrimo etapas yra mažai teisės sureguliuotas. Prof. Samantha Besson siūlo taikyti jau minėtus Frances Kamm tris pagrindinius testus ir jos pateiktus pataisymus vertinant vertybių svorį. Kaip pataisos nurodomi du papildomi kriterijai:

- 1) kaip teisės neįgyvendinimas paveiks teisės turėtoją – atsižvelgiant į tai, ar pažeidimas yra tiesioginis, ar netiesioginis, pasireiškia veikimu ar neveikimu, potencialus ar realus, konfliktuojančių teisių svoris keisis;
- 2) konfliktuojančių teisių turėtojų skaičius – vienai teisei pačiai esant stipresnei už kitą, tai gali būti netiesa, kai viena teisė saugo daugiau žmonių nei kita.³⁹

³⁹ BESSON, Samantha. The morality of conflict: reasonable disagreement and the law. Oxford, Portland. 2005, p. 441-448.

Konfliktuojančių teisių derinimui yra nurodomi du kriterijai. Pirmasis yra santykinė konfliktuojančių teisių svarba, o antrasis – reikalavimas, kad kiekvienos iš jų įgyvendinimo arba realizavimo laipsnis būtų proporcingas santykinai jų svarbai.

A. Barak savo ruožtu pateikia tokius pastebėjimus dėl konfliktuojančių vertybių balansavimo ir svėrimo:

1) vertybių subalansavimas ir pasvėrimas turi būti racionalus:

- a) teismo atliekamas subalansavimas ir pasvėrimas turi remtis egzistuojančia normų sistema;
- b) pasvėrimas ir subalansavimas vienoje teisės srityje turi būti veikiamas pasvėrimo ir subalansavimo kitose teisės srityse;
- c) visada keliamas nuoseklumo ir darnos reikalavimas;

2) vertybių svorį lemia jo santykis su vertybės visuma teisinėje sistemoje – konkreti vertybė gali pasižymėti svarumu lyginant ją su kita vertybe, tačiau pasižymėti „lengvumu“ dar kitos vertybės atžvilgiu;

3) balansavimas gali būti skiriamas į:

- a) principinį – remiasi balansavimo formule (atspindi konkuruojančių vertybių santykinę prigimtį), kurią galima taikyti panašiose bylose;
- b) *ad-hoc* – nesinaudojama jokiais bendromis balansavimo formulėmis.

Principinis balansavimas laikytinas prioritetiniu balansavimo *ad-hoc* atžvilgiu;

4) balansavimas gali būti išskiriamas taip pat į:

a) vertikalų – vienos vertybės santykinė reikšmė yra didesnė nei kitos:

- susidūrus dviem tokioms vertybėms prioritetą teikiamas pirmajai;
- balansavimo formulė nustato sąlygas, pagal kurias sprendžiama ar vertybių kolizija tikra. Ji išreiškia įvairių vertybių santykinę svarbą, aiškiai įtvirtindama svarbesnės vertybės (kuriai būtina suteikti prioritetą) panašumo arba žalos rimtumo (pateisinančios mažiau svarbios vertybės apribojimą), požymius. Balansavimo formulė suteikia teisinės gyvybės apimtį, kuriuo tam tikru metu bus ginama vertybė.

- vertybės apimtis nėra tikslas

b) horizontalų – abi konfliktuojančios vertybės turi vienodą statusą:

- balansavimo formulė nulemia abipusių nuolaidų vienos vertybės kitos atžvilgiu laipsnį;
- nubrėžiama riba tarp skirtingų vertybių;
- sprendžiama tik dėl vertybių apimties.

5) vertybių svoris yra santykinis. Jų svoris lemia jų statusą galutinėje vertybių pusiausvyroje. Įstatymų leidėjui nesuteikus tam tikroms vertybėms svorio, tai tenka teisėjui.⁴⁰

Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas sprenddamas vertybių pusiausvyros klausimą teigė – pabrėžtina, jog administracine nuobauda siekiama ir nubaudimo, ir prevencinių tikslų (ATPK 20 str.), taigi įstatymas aukščiau iškelia visuomenės interesą, per prevencinių priemonių taikymą ir pažeidėjo nubaudimą užtikrinti saugų eismą, visuomenės saugumą, o ne asmens, įvykdžiusio teisės pažeidimą, asmeninį interesą išvengti neigiamų pasekmių, nepatogumų, susijusių su įvykdytu pažeidimu (žr. nutartis administracinėse bylose Nr. N18-1406/2007, N9-1626/2006, N6-1199/2006).⁴¹ Teismas minėtoje nutartyje argumentuoja ne tik teise, bet ir morale, nurodydamas, kad vairavimas esant neblaiviam yra vienas pavojingiausių administracinių teisės pažeidimų, rodantis asmens ypač neatsakingą požiūrį į eismo saugumą bei pilietiškumo jausmo neturėjimą. Pakankamas teismo sprendimo argumentavimas leidžia įtvirtinti visuomeninių vertybių pusiausvyrą.

Apibendrinama visuomeninių vertybių balansavimo problematiką, prof. Samantha Besson prieina išvadą, kad teisių konflikto sprendimas greičiausiai gali slypėti konfliktuojančių skirtingų interesų svėrime ir balansavime konkrečioje byloje nei bendrame kokybiniame vienos teisės prioritete prieš kitą. Santykinis specifinės teisės svarbumas yra paprastai laikomas santykinės svarbos funkcija specifinei intereso daliai, kurią specifinė teisė saugo. Tiesioginis saugomo intereso svarbos įvertinimas dažnai išplaukia matuojant interesą jo paties kontekste, taigi gaunant izoliuotą matavimą. Kaip ir sveriant ir lyginant materialius objektus vis dėl to čia turi būdų lyginti ir matuoti skirtingų interesų svarbą remiantis netiesioginiais ir sulygintais, bet bendrais standartais arba matais.⁴² Tačiau ten pat yra yra išskiriamas konstitucinių teisių balansavimas, kur ypač būtina matuoti ir balansuoti teises vieną prieš kitą, išskyrus retus atvejus, kur fundamentali kai kurių konstitucinių teisių esmė turi kokybinį prioritetą. Sprendžiant, kaip elgtis šiais atvejais, siūloma teisių, kurių prigimtis reikalauja prioriteto, konflikto atveju derinti konfliktą remiantis santykinę teisių svarbą ir minimalaus kiekvienos teisės įgyvendinimo laipsniu.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas balansuodamas vertybes dažnai nurodo teises esant santykinės: nors ir deklaruojamas sutarčių laisvės principas, tačiau analogiškas teisės

⁴⁰ BARAK, Aharon. Teismo diskrecijos prigimtis ir jos reikšmė vykdant teisingumą. *Justitia*, 2005, Nr. 3(57), P. 27-28.

⁴¹ Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2007 m. gruodžio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N¹-1896/2007, kat. 26.2 (S).

⁴² BESSON, Samantha. *The morality of conflict: reasonable disagreement and the law*. Oxford, Portland. 2005, p. 455.

ribojimo principas taikomas ir sutarčių teisėje. Absoliuti sutarčių laisvė nėra galima, nes tai kenktų verslo santykiams, galėtų pažeisti kitų asmenų interesus. Sutarčių laisvę riboja ne tik imperatyviosios teisės normos, bet ir visuomenės moralės bei sąžiningumo principai. Esant pakankamam pagrindui – silpnesnės šalies interesas, viešoji tvarka, visuomenės interesas, kreditoriaus interesas – valstybė gali daryti poveikį ir sutartiniams santykiams⁴³. Todėl yra numatyta galimybė teismui pakeisti šalių sutarties sąlygas arba pripažinti sandorį negaliojančiu. Tai teismas daro apgindamas ne privatų šalių, bet prioritetinį – konkrečiu atveju valstybės, visuomenės – interesą.

⁴³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje *Utenos apskrities VMI v. A.Trinkūnas* Nr. 3K-3-831/2002 m. kat. 15.2.1.2.

IV. Teisės aiškinimo procesas ir visuomeninės vertybės:

1. Teisės aiškinimo procesas

Teisės aiškinimas gali būti suprantamas plačiau, kai kalbame apie tokią instituciją kaip Konstitucinis teismas – interpretuodamas ginčijamo įstatymo, kito teisės akto normą Konstitucinis teismas ne tik pateikia „tikrąjį“ jos turinį, bet kartu netiesiogiai pakoreguoja jos taikymo praktiką, kad įstatymas, kitas teisės aktas (teisingai išaiškinus jo turinį – atitinkantis Konstituciją) būtų taikomas taip, kad nebūtų iškreiptas tikrasis jo turinys.⁴⁴ Teisės taikytojų viršūnėje yra teismai, kaip jau minėta anksčiau, jiems yra keliami ypatingi teisės taikymo reikalavimai. Teismui nustatytas imperatyvas netaikyti Konstitucijai prieštaraujančio įstatymo. Problema kyla iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos 110 str. 2 dalies, kur nustatyta, jog tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją. Teismui suteikta diskrecija spręsti dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo ar kito teisės akto prieštaravimo Konstitucijai. Tačiau nepašalinus abejonių dėl byloje taikytino teisės akto konstitucingumo ir pritaikius tokį aktą sprendžiant bylą galėtų būti pažeistos asmens konstitucinės teisės bei laisvės. Taigi galima manyti, jog teismas konkrečiu atveju aiškindamas teisę šalia loginio-lingvistinio teisės aiškinimo metodo turi taikyti sisteminių ir aksiologinių metodą. Reikia atkreipti dėmesį, jog tradiciškai teorijoje baudžiamosios ir administracinės teisės normų aiškinimas yra laikomas apribotu baudžiamosios teisės principų:

- Nėra nusikaltimo be įstatymo (*nullum crimen sine lege*)
- Nėra bausmės be nusikaltimo (*nulla poena sine crimine*)
- Nėra bausmės be įstatymo (*nulla poena sine lege*) - bausmė už nusikalstamą veiką įstatyme laiko atžvilgiu turi būti įvesta anksčiau nei buvo padaryta veika
- Nėra bausmės be baudžiamojo įstatymo (*nulla poena sine poena legali*)
- Nėra nusikaltimo ir bausmės be rašytinio įstatymo (*nullum crimen sine lege*)
- Nėra nusikaltimo bei baudžiamojo įstatymo (*nullum crimen sine poena legali*)

⁴⁴ SINKEVIČIUS, Vytautas. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. Jurisprudencija, 2005, t.67(59), p. 15.

- Nėra nusikaltimo be tikslaus įstatymo (*nulla poena sine lege stricta*) – draudžiama taikyti analogiją, taip pat plečiamąjį (įstatymo) aiškinimą, kuriuo yra (ap)sunkinama kaltininko padėtis
- Nėra nusikaltimo be tikslaus įstatymo (*nullum crimen sine lege certa*) – įstatymas nusikalstamą veiką ir bausmę turi aprašyti kiek įmanoma tiksliau ir aiškiau
- Įstatymas atgal negalioja (*lex retro non agit*) – įstatymai atgal besąlygiškai negalioja, draudžiama pabloginti kaltininko padėtį griežtesniu įstatymu. Principo galiojimo išimtis – švelninant kaltininko padėtį, galioja palankesnės kaltininkui nuostatos.
- Humanizmas (Humanizmo principas)
- Individualioji baudžiamoji atsakomybė
- Teisingumo principas
- Atsakomybės neišvengiamumo principas

Atsakomybės neišvengiamumo principas reiškia, kad kiekvienas padaręs nusikalstamą veiką asmuo turi susilaukti bausmės arba kitokių baudžiamąjį teisinio poveikio priemonių, kurias numato baudžiamasis įstatymas. Tačiau negalima šio principo suprasti kaip absoliutaus, o tai padaryti leidžia po juo slypinčių visuomenės vertybių analizė. Baudžiamąjį įstatymo paskirtis – baudžiamosios teisės priemonėmis ginti žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus nuo nusikalstamų veikų. Baudžiamosios teisės normos negali būti aiškinamos taip, kad jos neįgyvendintų arba iškreiptų baudžiamosios teisės normų sistemos (baudžiamąjį įstatymo) paskirtį. Baudžiamosios teisės normų aiškinimui nėra suformuluotas draudimas aiškinti plečiamai teisės normas, siaurinančias baudžiamosios atsakomybės ribas.⁴⁵ Jeigu baudžiamosios teisės norma bus aiškinama netaikant aksiologinio teisės aiškinimo metodo, gali būti taip, jog norma bus netinkamai pritaikyta, o tai iškreips visos teisės normų sistemos reguliavimą. Pavyzdžiui, abipusių muštynių atveju patraukus atsakomybėn abu asmenis (tiek pradėjusį muštynes, tiek jose dalyvavusį), bus ne apginta abiejų asmenų sveikata, o tiesiog realizuota valstybės teisė nubausti. Taigi teismas turi identifikuoti kiekvienu atveju, kokios vertybės slypi už teisės normos. Baudžiamąjoje byloje teismas aiškina ir taiko teisę balansuodamas visuomenines vertybes. Pradžios taškas vertybių balansui gali būti teisingumo principas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad teisingumo ir teisinės valstybės siekis įtvirtintas

⁴⁵ ABRAMAVIČIUS, A; ČEPAS, A; DRAKŠIENĖ, A; NOCIUS, J; PAVILONIS, V; PRAPIESTIS, J; ŠVEDAS, G. Baudžiamoji teisė. Vadovėlis. Bendroji dalis. 3 papildytas ir pataisytas leidimas. Vilnius, Eugrimas, 2001, p. 105-106.

Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – ir Konstitucija) preambuleje. Vadinas, teisingumo principas neatsiejamas nuo teisinės valstybės imperatyvo ir yra vienas svarbiausių moralinių vertybių bei teisinės valstybės pagrindų. Pagal Konstituciją teisingumas gali būti įgyvendintas užtikrinant tam tikrą interesų pusiausvyrą, išvengiant atsitiktinumų ir savivalės, socialinio gyvenimo nestabilumo, interesų priešpriešos. Taigi teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo būdo, tikslų (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – ir Konstitucinis Teismas) 1995 m. kovo 8 d., 1998 m. spalio 27 d., 2003 m. kovo 4 d. ir kiti nutarimai).

Baudžiamosios teisės paskirties (BK 1 straipsnis) kontekste tai reiškia, kad tarp siekiamo tikslo ir priemonių šiam tikslui pasiekti, tarp nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdžio ir už šią veiką numatytos bausmės turi būti teisinga pusiausvyra (proporcija). Be to, įstatymų leidėjas, nustatydamas tokią sankciją už nusikalstamą veiką, turi kartu įstatymu nustatyti ir tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį teismas, skirdamas bausmę už teisės pažeidimą, turi turėti galimybę atsižvelgti į visas bylos aplinkybes ir paskirti švelnesnę negu įstatymo numatyta bausmę (Konstitucinio Teismo 2004 m. sausio 26 d. nutarimas). Šie iš konstitucinio teisingumo principo kylantys reikalavimai įtvirtinti BK 41 straipsnio 2 dalies 5 punkte, 54 straipsnio 3 dalyje.⁴⁶

2. Teisės aiškinimo metodologija

Bendrosios teisės aiškinimo taisyklės neduoda aiškių nuorodų dėl teisės aiškinimo metodų taikymo. Nėra aišku, kada kuris metodas turi prioritetą kitų metodų atžvilgiu. Paprastai teigiama, kad loginio-lingvistinio teisinio teksto interpretavimo nepakanka, kai aiškinimas įprastine žodžių prasme yra dviprasmiškas ar veda į absurdą konkrečioje byloje. V. Mikelėnas ir D. Mikelėnienė vadovėlyje „Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai“ išskiria teisės aiškinimo etapus:

- taikytinos teisės normos pasirinkimo;
- nustatymo, ar teisės norma galioja;
- aiškinimo būtinumo nustatymo ...;
- taikytinos teisės normos tikrosios prasmės išsiaiškinimo;

⁴⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-45/2007, kat. 1.1.2.1.; 1.1.4.5.2.; 1.1.7.1.; 1.1.8.1.2.; 2.6.4.; 3.1.5.3. (S).

□ vienintelio išaiškintos teisės normos prasmės varianto pasirinkimo, t.y. nustatymo, kuri galima taikytinos teisės normos prasmė atitinka faktines bylos aplinkybes (tai dar vadinama teisiniu vertinimu, arba teisiniu kvalifikavimu);

□ motyvuoto teisės aiškinimo akto priėmimo.⁴⁷

Tačiau vėliau iškelia teisės aiškinimo būtinumo ir privalomumo klausimą: ...lingvistinis normos teksto aiškumas dar neleidžia daryti kategoriškos išvados, kad jos nereikės aiškinti. Teisės normą, aiškia lingvistiniu atžvilgiu, vis tiek būtina aiškinti sisteminiu, istoriniu, teleologiniu ar kitais aspektais. Teisės aiškinimas, kaip teisinis argumentavimas, teismo procese visada būtinas, skiriasi tik jo apimtis – vieną kartą ji didesnė, kitą – mažesnė⁴⁸. Skaidant teisės aiškinimą į etapus šiuo atveju pasidaro neaišku, ar teisės aiškinimas turi turėti teisės aiškinimo būtinumo nustatymo etapą, jei teisės aiškinimas visada būtinas. Išskiriant lingvistinį teisės aiškinimą reikia užduoti klausimą, ar loginis-lingvistinis teisės aiškinimo metodas gali būti taikomas atskirai nuo kitų metodų ir gali būti taikomas vienas?

Jurisprudencijoje teigiama, kad įstatymas, kurio žodžiai aiškūs, taikomas atsižvelgiant į įprastą jo žodžių reikšmę. Tačiau kai įstatymo žodžiai nėra pakankamai aiškūs, teismas turi taikyti kitus teisės aiškinimo būdus ir aiškintis tikrąją įstatymo prasmę ir reikšmę⁴⁹. Galima pastebėti, jog pažodinio (lingvistinio) teisės aiškinimo metodo taikymas atskirai nuo sisteminio atrodo sunkiai įmanomas, netgi atsižvelgiant į teisės teorijoje akcentuojamą jo dažną taikymą baudžiamajoje ir administracinėje teisėje. LR BK 1 straipsnio 1 dalis nustato, kad LR baudžiamasis kodeksas yra vientisas baudžiamasis įstatymas, o to paties straipsnio 3 dalis – šio kodekso nuostatos yra suderintos su Europos Sąjungos teisės aktu, nurodytų šio kodekso priede, nuostatomis. Taigi sisteminis aiškinimo metodas neatsiejamas nuo lingvistinio. Vienintelė galimybė jį analizuoti kaip atskirą metodą – teisės aiškinimo metodus tiriant statiniu aspektu. Pažodinis teisės aiškinimo metodas gali atskleisti teisės normą, bet nebūtinai, kaip pavyzdį galima paanalizuoti LR BK 134 straipsnį:

Padėjimas nusižudyti

Tas, kas beviltiškai sergančio žmogaus prašymu padėjo jam nusižudyti,

⁴⁷ MIKELĖNAS, Valentinas; MIKELĖNIENĖ, Dalia. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius, Justitia, 1999, p. 142.

⁴⁸ MIKELĖNAS, Valentinas; MIKELĖNIENĖ, Dalia. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius, Justitia, 1999, p. 143.

⁴⁹ MIKELĖNAS, Valentinas; MIKELĖNIENĖ, Dalia. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius, Justitia, 1999, p. 193.

baudžiamas teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimu arba viešaisiais darbais, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki ketverių metų.

Išskiriant šiame straipsnyje išreikštą normą pažodiniu metodu dispozicija būtų - padėjimas beviltiškai sergančio žmogui (esant jo prašymui) nusižudyti. Padėjimas būtų suprantamas, kaip veiksmai duodamas patarimų, nurodymų davimas, priemonių teikimas arba kliūčių savižudybei šalinimas. Pažodinis šios teisės normos aiškinimas išplečia baudžiamosios atsakomybės ribas – padėjimas nusižudyti beviltiškai nesergančiam žmogui nėra nusikalstama veika ir nebaudžiamas, o padėjimas beviltiškai sergančiam žmogui nusižudyti yra nusikalstama veika. Akivaizdu, jog šiuo atveju toks normos aiškinimas prieštarautų sveikam protui. Šios normos netaikymas sukurtą situaciją, kuomet aktyvioji eutanazija būtų baudžiama griežčiau nei paprastas nužudymas – LR BK 129 str. 2 d. 2 p. numato kvalifikuojantį požymį – bejėgišką nužudyto žmogaus būklę. Taigi LR BK 134 straipsnyje įtvirtintą normą reikia aiškinti ir taikyti būtinai, tačiau tik sisteminis ir teleologinis metodai padeda suvokti norėtos įtvirtinti normos esmę ir prasmę. Pažodinis teisės normos aiškinimas šiuo atveju sudarytų prielaidas manyti, jog valstybė eutanaziją laiko didžiausiu blogiu. Normos aiškinimas ir pritaikymas vien tik apsiribojant pažodiniu aiškinimu gali privesti prie absurdo, tačiau tai galima pastebėti tik atliekant vertybinę teisinio teksto analizę. Interpretuojant jau minėtą teisės normą tik loginiu-lingvistiniu metodu jurisprudencijoje nurodyta nuostata dėl įstatyme naudojamų „aiškių žodžių“ neatrodo pažeista. Padėjimo sąvoka logiškai-lingvistiškai išvedama iš LR BK 24 str. 6 dalies ir BK 134 str. išreikšta dispozicija atrodo pakankamai aiški. Ne teisinio teksto aiškumas, o normos įvertinimas aksiologiniu aspektu arba sisteminiu metodu verčia ja suabejoti. Taigi galima konstatuoti, jog pažodinis normos aiškinimo metodas turi būti visada taikomas su sisteminiu. Sisteminio aiškinimo metodo taikymo metu pirmiausia nustatytina teisės normos vieta teisės sistemoje apskritai, paskui – jos vieta teisės šakoje, atskirame teisės institute ar įstatymo dalyje, skyriuje, skirsnyje arba straipsnyje (nors ši schema galėtų būti ir atvirkštinė). Aiškinantis tiriamo teisinio teksto turinį sisteminiu būdu reikia patikrinti normos santykį su principais. Teisės teorijoje yra prieštaringa nuomonė šiuo atžvilgiu:

- 1) Be to, negalima pamiršti, kad teisė yra ne tik elgesio taisyklių, bet ir teisės principų sistema. ...Teisės principas turi pirmenybę prieš teisės normą,

įtvirtinančią paprastą teisės taisyklę. ...Teisės normą būtina aiškinti taip, kad ji neprieštarautų teisės principams⁵⁰.

- 2) Įdomu, kad, analizuodami situacijas, kai nustatyta teisės norma nedera su vienu ar kitu teisės principu, vieni teisės tyrėjai konstatuoja, jog tokia teisės norma gali būti įvertinta kaip išimtį iš principo veikimo formuluojanti taisyklė, o kiti teigia, kad teisės principui prieštaraujanti norma turėtų būti netaikoma. Iš tikrųjų reikėtų konstatuoti, kad būtent išimtis iš teisės principo veikimą formuluojančios normos yra labai dažnas ir teisės veikimui naudingas reiškinys, nes leidžia konkretinti teisės principo turinį ir ribas.⁵¹

Vadovaujantis antrosios nuomonės autoriaus pateikta pozicija atrodo gana sunku nustatyti teisės principų ir normų santykį, nors vėliau minima, kad tokia pozicija neužkerta kelio tikrinti, kaip teisės normos dera su principais, ir neatmetama normų atmetimo galimybė esant prieštaravimui tarp principų ir normų. Antrosios nuomonės autoriaus pateiktas santykis tiktų analizuojant Konstitucijos normas ir principus, bet analizuojant šakines normas ir principus, pavyzdžiui, baudžiamojo proceso teisės baudžiamojo persekiojimo tikslingumo ir baudžiamosios teisės atsakomybės neišvengiamumo principų turinį aiškinant per teisės normas, nustatančias baudžiamąją atsakomybę šalinančių aplinkybių institutą, būtų privaloma persekioti kovinio sporto šakomis užsiimančius sportininkus už padarytus kūno sužalojimus savo priešininkams. Baudžiamosios teisės teisingo nubaudimo principo turinys aiškinant per teisės normų, numatančių švelnesnės bausmės skyrimą, turinį būtų per siauras. Doc. Dr. K. Jankauskas išanalizavęs teisės principų ir normų santykį netgi teigia, kad ne normos nulemia teisės principų turinį ir reguliuojamo poveikio ribas, bet principuose išreikštos vertybės determinuoja ir koordinuoja norminį reguliavimą.⁵²

Taigi teisės normos ir principo nesiderinimas negali būti sulyginamas su situacija, kai teisės teisės norma yra išimtį iš principo veikimo formuluojanti taisyklė. Išimtį iš principo veikimo formuluojanti taisyklė yra išvedama ir kyla tik iš principo ar principų grupės, paprastai yra glaudžiai susijusi su principu. Tačiau ja remiantis negalima aiškinti teisės principo, nes ji kyla iš teisės principo ir teisės principo ginama vertybė formuoja jos turinį.

⁵⁰ MIKELĖNAS, Valentinas; MIKELĖNIENĖ, Dalia. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius, Justitia, 1999, p. 196.

⁵¹ LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Teisinio teksto interpretavimo ribų ir teisės principų santykis: teorinės nuostatos ir Lietuvos teismų praktika. Teisės problemos, 2005/1 (47), p. 13.

⁵² JANKAUSKAS, Kęstutis. Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija. Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, 2005, p. 131.

Pirmosios nuomonės autorius remdamasis Teisingumo Teismo praktika nurodo, kad teisės normas, įtvirtinančias principus, būtina aiškinti liberaliai, plečiant jų taikymo sferą, o teisės normas, įtvirtinančias principų išimtis, atvirkščiai, - ją siaurinant⁵³.

Sistemiškai įvertinus normą būtina ją patikrinti aksiologiniu aspektu. Teisinėje literatūroje yra naudojama bendrųjų teisės principų metodo sąvoka: teisės principai yra teisės sistemos pamatas, teisės normų hierarchijos viršūnė. Todėl aiškinant bet kurią teisės normą būtina nustatyti jos santykį tiek su bendraisiais, tiek su atitinkamos teisės šakos principais. Šis teisės aiškinimo metodas panašus į sistemini, tačiau jie nesutampa. Skirtingai nei taikant sistemini metodą, šiuo atveju aiškinama teisės norma analizuojama ne bet kokių, o teisės principus įtvirtinančių teisės normų kontekste⁵⁴. Detalizuojant šio metodo taikymą nurodoma, kad šiuo atveju teisė aiškinama dviem etapais. Pirmiausia nustatoma teisės principo esmė, jo ribos ir nurodoma konkreti teisės norma ar normos, kuria nors forma įtvirtinančios teisės principą. Išsiaiškinus teisės principo esmę, remiantis nustatytu teisės principo turiniu, aiškinama konkreti teisės norma⁵⁵. Teisės normos aksiologinis įvertinimas yra gana sudėtingas procesas ir nėra aišku, ar reikia vertinti normą atsiribojant nuo faktinių bylos aplinkybių, ar vertinti konkrečios situacijos ribose. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentare nurodoma, kad, kaip ir kiti teisės principai, teisingumas, protingumas ir sąžiningumas atlieka keturias funkcijas: reglamentavimo, interpretavimo, teisės spragų užpildymo ir kolizijų šalinimo (žr. CK 1.2 str. komentarą). Šie trys principai leidžia susiaurinti arba apskritai panaikinti teisės normos taikymo galimybę, jeigu jos taikymas sukeltų aiškiai neteisingą, neprotingą arba nesąžiningą rezultatą.⁵⁶ Civilinėje teisėje orientyrai pakankamai aiškūs, bet ar tai tinka viešosios teisės šakoms? Ar galima asmeniui, besigynusiam nuo kelių jį mušusių užpuolikų ir peržengusiam būtinosios ginties ribas, aiškinti ir taikyti baudžiamosios teisės normas taip, kaip logiškai-sistemiškai išplaukia iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso? Kaip pavyzdį galima pateikti hipotetinę situaciją, kur asmuo A yra užpuolamas 5 neginkluotų užpuolikų ir panaudojęs peilį 2 ar 3 iš jų sunkiai sužaloj. Vadovaujantis loginiu-sisteminiu teisės aiškinimo metodu asmens A veika turi būti kvalifikuota pagal LR BK 135 str. 2 d. 5 p. – normą, kurios sankcija yra nuo 2 iki 12

⁵³ MIKELĖNAS, Valentinas; MIKELĖNIENĖ, Dalia. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius, Justitia, 1999, p. 228.

⁵⁴ MIKELĖNAS, Valentinas; MIKELĖNIENĖ, Dalia. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius, Justitia, 1999, p. 226.

⁵⁵ MIKELĖNAS, Valentinas; MIKELĖNIENĖ, Dalia. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius, Justitia, 1999, p. 226.

⁵⁶ MIKELĖNAS, Valentinas; et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius, Justitia, 2001, p. 78.

metų laisvės atėmimo. Asmeniui A bausmė gali būti švelninama taikant LR BK 62 str. 2 d. 5 p., (jei yra kitų lengvinančių aplinkybių). Taigi asmuo A gali būti nuteistas 7 metams, jei nebus pritaikytas LR BK 62 straipsnis, tačiau net ir pritaikius 62 straipsnį asmeniui A bus paskirta iki 2 metų laisvės atėmimo bausmė ir jos vykdymo nebus galima atidėti. Teismų praktika yra suformulavusi teisės aiškinimo ir taikymo taisyklę, kad nužudymas, padarytas peržengiant būtinąsias ginties ribas, kvalifikuojamas tik pagal BK 28 straipsnio 3 dalį ir 129 straipsnio 1 dalį, net ir esant BK 129 straipsnio 2 dalyje numatytiems kvalifikuojamiesiems požymiams⁵⁷. Tačiau ši taisyklė netaikoma kūno sužalojimui peržengiant būtinąsias ginties ribas – asmuo A, peržengdamas būtinąsias ginties ribas sunkiai sužalojęs 3 ar 2 užpuolikus, bus nubaustas laisvės atėmimo bausme ir turės teistumą už labai sunkų nusikaltimą. LR BK 141 str. straipsnis nukreipia į poįstatyminį aktą, kuris išplečia „kitokio sunkaus suluošinimo“ sąvoką. Pavyzdžiui, 6.6.9 punktas – krūtinės ląstos ertmės ar pilvaplėvės ertmės kiauryminis sužalojimas su/be vidaus organų pažeidimu⁵⁸. Sunkių sveikatos sutrikdymu įvardijamas pagal šį aktą sužalojimas, net ir nesukėlęs sunkių padarinių (vidaus organų sužalojimo). Logiškai-sistemiškai aiškinant LR BK 135 str. ir 141 str. bei sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių punktus, atskleidžiama sąvoka „kitoks sunkus suluošinimas“, tačiau lingvistinis ir teleologinis metodas šioje vietoje pakeistų suvokimą apie minėtą sąvoką. Baudžiamojoje teisėje teisės normos taip pat turėtų būti aiškinamos atsižvelgiant į teisės principus ir neturėtų būti siauriamos baudžiamąją atsakomybę šalinančių bei atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutus sudarančios teisės normų ribos (draudimas aiškinti plečiamai baudžiamosios teisės normas yra įtvirtintas tik baudžiamąją atsakomybę plečiančių normų atžvilgiu). Baudžiamosios teisės srityje, sprendžiant dėl teisės normos taikymo ar netaikymo, asmens veika turi būti įvertinama teisės principų kontekste (tarp jų ir bendrųjų teisės principų), tai patvirtina ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika: F. K. padaryta veika pagal jos objektyvių ir subjektyvių požymių turinį, jų pasireiškimą nėra pasiekusi tokio pavojingumo laipsnio, kad, vertinant šią veiką pagal protingumo, proporcingumo, teisingumo ir kitų bendrųjų teisės principų nuostatas, taip pat BK 37 straipsnio nuostatų kontekstą, būtų pagrįstas represinių baudžiamojo proceso, baudžiamosios teisės priemonių (t. y. ultima ratio) taikymas šią veiką padariusiai F. K. Vadinasi, teismai nepagrįstai nepritaikė BK 37

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimo Nr. 46 „dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ // Registro nr. B2-23.p. 11.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „dėl sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003-05-30, Nr. 52-2357.

straipsnio. Kita vertus, baudžiamoji atsakomybė nėra vienintelė poveikio priemonė teisės pažeidėjui teisinės atsakomybės formų sistemoje.⁵⁹ Analogiška teismo argumentacija buvo baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86/2006⁶⁰. Iš to galima spręsti, jog aksiologinis baudžiamosios teisės normų įvertinimo etapas yra taikomas teismų praktikoje.

Administracinės teisės normos taip pat turi būti analizuojamos vertybiniu aspektu. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas pažymi, kad teismas priimdamas sprendimus vykdo teisingumą, kurio vienas aspektų yra tai, kad, teismui priimant ar atmetant argumentus bei įrodymus, vertybės yra išdėstomos tam tikra hierarchija. Motyvuoti teismų sprendimai visuomenei padeda suvokti, kokias vertybes ir kokių mastu gina teismas.

Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d. nutarimas, 2004 m. vasario 13 d. sprendimas, 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas). Teisminės praktikos ir teisės mokslo doktrinos tęstinumo išsaugojimas yra viena teisinės sistemos vertybių. Todėl teismas, nagrinėdamas administracinio teisės pažeidimo bylas, turi atsižvelgti į aukščiau paminėtas teisės normas, teisės principus ir teisineis vertybes.⁶¹ Taigi administracinių teismų praktikoje taip pat įtvirtintas turiningasis teisės aiškinimas.

Baudžiamojoje teisėje galioja principas, kad negalima aiškinti ir taikyti analogijos metodu materialių baudžiamosios teisės normų. Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad nagrinėdamas bylas teismas aiškina ir taiko teisės normas. Tą teismas daro ne *a priori*, o konkrečioje byloje, atsižvelgdamas į konkrečios bylos faktines aplinkybes ir šias siedamas su taikytina teisės norma. Dėl to kiekvienas teismo pateiktas teisės aiškinimas gali ir turi būti suprantamas ir aiškinamas tik konkrečios bylos kontekste, nes šis aiškinimas, minėta, yra ne aiškinimas *a priori*, o teismo sprendimo konkrečioje byloje *ratio decidendi*.⁶² Kita vertus baudžiamojoje teisėje teismų praktika po truputį įtvirtina teismo precedentą kaip teisės šaltinį: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2007 m. spalio 24 d. nutarime, plėtodamas ankstesnėje konstitucinėje jurisprudencijoje vystytą doktriną apie vienodos teismų praktikos svarbą, pabrėžė, kad „teismų precedentai yra teisės šaltiniai – *auctoritate rationis*; rėmimasis precedentais yra vienodos (nuoseklios, nepriešaringos) teismų praktikos,

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-421/2007, kat. 2.1.2.12.; 1.2.27.; 1.1.6.2. (S).

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86/2006, kat. 1.1.6.2.; 1.2.29.2.; 2.1.2.4.; 2.1.6.3.; 2.3.7.4.; 2.4.2.1.; 2.4.5.; 2.4.7. (S).

⁶¹ Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2006 m. balandžio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N³-443/06, kat. 28. (S).

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. v. Kauno miesto savivaldybė* Nr. 3K-3-68/2006, kat. 30.3 (S).

kartu ir Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, įgyvendinimo sąlyga. Todėl teismų precedentai negali būti nemotyvuotai ignoruojami“. Tai reiškia, kad siekiant įgyvendinti teisingumo principą bylose, kuriose kyla BK 38 straipsnio 4 dalies taikymo klausimai, kasacinėmis nutartimis Nr. 2K-357/2005, 2K-586/2005, 2K-125/2006 bei šia nutartimi turi būti remiamasi kaip teisės šaltiniais, kol įstatymų leidėjas nepašalins teisinio reguliavimo spragos⁶³. Precedentinio teisės aiškinimo metodo taikymas reiškia, kad nustatinėjant tikrąją teisės normos prasmę panaudojami teismų sprendimai, kur jau pateiktas tos pačios teisės normos aiškinimas. Tai gana dažnai naudojamas metodas išaiškinant vertinamuosius ir menkai įstatymo apibrėžtus teisės normos elementus.

Lietuvos teismų praktikoje taip pat yra taikomas lyginamasis teisės aiškinimo metodas: teisėjų kolegija konstatuoja, kad teismai, interpretuodami BK 154 straipsnio 2 dalyje numatyto nusikaltimo sudėtį, neatsižvelgė į platesnį juridinį kontekstą, t. y. Konstitucijos 25 straipsnį ir ypač Konvencijos 10 straipsnį bei jo pagrindu sukurtą EŽTT jurisprudenciją. G. Šurkaus, kaip politiko, paskleista informacija savo turiniu ir pobūdžiu nebuvo tokia, kuri galėtų pažeminti kitą asmenį arba pakirsti pasitikėjimą juo, kaip to reikalauja BK 154 straipsnyje numatyto nusikaltimo sudėtis. Įvertinusi šias aplinkybes, Konstitucijos 25 straipsnio bei Konvencijos 10 straipsnio nuostatas, kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija daro išvadą, kad baudžiamasis įstatymas buvo interpretuotas ir pritaikytas netinkamai, nes šiuo atveju nėra BK 154 straipsnyje numatytos veikos visų būtinų požymių⁶⁴. Gana dažnai teismai vadovaujasi Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija garbės ir orumo gynimo civilinėse ir baudžiamosiose bylose bei bylose, kuriose kvestionuojamas nusikalstamos veikos imitacijos modelis. Teismai taip pat dažnai vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais aiškindami teisę. Lyginamojo metodo taikymas teismų praktikoje padeda harmonizuoti teisės aiškinimą.

Itin problematiškas gali būti teleologinio teisės aiškinimo metodo taikymas teismų praktikoje. Teisės akto aiškinimas, atsižvelgiant į jo tikslus ir uždavinius, gali padėti jį tinkamai taikyti. Šio metodo taikymas pilna apimtimi nagrinėtinas tiriant Konstitucinio Teismo veiklą tiriant, ar įstatymas neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. O Konstitucinio Teismo „klaidų“ ir „profesionalumo“ taikant šį metodą tyrimas nepadės įgyvendinti šio darbo tikslų, kadangi konstitucinė teisė šiame darbe nėra tiriama kaip atskira

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-429/2007, kat. 1.1.6.3.

⁶⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295/2005, kat. 1.2.8.1.

teisės šaka šalia baudžiamosios, civilinės, administracinės teisės šakų. Todėl šiame darbe nėra analizuojama, kaip yra taikomas teleologinio teisės aiškinimo metodas Konstitucinio teismo jurisprudencijoje.

Teleologinis teisės aiškinimo metodas pasitelkiamas tam, kad būtų galima nustatyti, kaip taikyti teisę konkrečiu atveju. Šio metodo esmė yra teisės normos aiškinimas ir taikymas pagal jos tikslus ir uždavinius. Teisės normą taikant vadovaujantis jos tikslais ir uždaviniais galima tinkamai įgyvendinti teisę konkrečiai gyvenimiškai situacijai. Teisės normos tikslai nustatomos identifikuojant teisės akto, kuriame įtvirtinta teisės norma, tikslus ir galop pačios normos tikslus. Įstatymo tikslo nustatymui yra išskiriami:

- 1) subjektyvusis metodas – aiškinamasi įstatymų leidėjo ketinimai. Taikomas tuomet, kai įstatymo tikslas kuria nors forma aiškiai nurodytas pačiame įstatyme arba jo *travaux preparatoires*.
- 2) Objektivusis metodas – analizuojama, kokios priežastys lėmė įstatymo priėmimą, kokių tikslų siekta jį priimant. Jį taikant gilinamasi į ekonomines, socialines, politines ir kitokias įstatymo priėmimo ir jo taikymo sąlygas, jų, taip pat visuomenės pokyčius, kitus veiksnius.⁶⁵

Pirmiausia turi būti bandoma identifikuoti tikslą subjektyviu metodu, tačiau dėl teisės aktų leidybos broko, nevienareikšmiškų *travaux preparatoires* jo gali nepakakti. Objektivųjį metodą sunkiau pateisinti, nes gali būti nustatyti ne tikrieji, o hipotetiniai įstatymo tikslai. Todėl nustatinėjant tikslą objektyviu metodu visada reikėtų pasitelkti ir kitus teisės aiškinimo metodus, pavyzdžiui, istorinį aiškinimo metodą.

Dažnai teigiama, jog taikant skirtingus teisės aiškinimo metodus gali būti pasiekiami skirtingi teisės normos aiškinimo rezultatai, ir teismo diskrecija yra spręsti, kuris metodas tinkamiausias konkrečioje byloje. Su tokiu teiginiu galima sutikti tik labai retais atvejais. Galima pateikti praktinį pavyzdį, kur K. V. nuteistas už neatlygintą narkotinių medžiagų išplatimą R. P. ir R. S. Kasacinės instancijos teismas paliko nuosprendį galioti argumentuodamas: K. V. nuteistas už tai, kad jis platino narkotines medžiagas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimo Nr. 37 „Dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ir narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (BK 2321, 2322, 2325, 23210 str.)“ 15

⁶⁵ MIKELĖNAS, Valentinas; MIKELĖNIENĖ, Dalia. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius, Justitia, 1999, p. 207-208.

punkte išaiškinta, kad kitokiu platinimu laikomas psichotropinių ar narkotinių medžiagų ir pirmos kategorijos jų pirmtakų (prekursorių) perdavimas kitiems asmenims, išmainant jas į kitus daiktus, dovanojant, apmokant skolą, atlyginant už darbą ar kitas paslaugas, duodant paskolą ir pan. Kitokiu platinimu pripažįstami ir veiksmai, kai medžiagų turėtojas suleidžia jų dozę kitam asmeniui. Tai, kad narkotinės medžiagos buvo platinamos, pripažino ir pats nuteistasis, duodamas parodymus tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek teisiama jame posėdyje, paaiškindamas, kad jis kartu su savo draugais R. S. ir R. P. rūkė žolę. Liudytojai R. S. ir R. P. taip pat vienodai aiškino šią aplinkybę apie narkotinės medžiagos rūkymą automobilyje. Teisiama jame posėdyje šie liudytojai buvo išsamiai apklausti apie visas jiems žinomas aplinkybes ir jie patvirtino savo parodymus, duotus ikiteisminio tyrimo metu. Todėl visiškai nepagrįstas kasatoriaus teigimas, kad šie liudytojai apkalbėjo jį bijodami policijos pareigūnų, nes jiems buvo daromas spaudimas. Nors liudytojai – policijos pareigūnai R. R., S. Vaičkus, A. B. – nedavė parodymų apie tai, kad jie matė, kaip K. V. ir kiti asmenys rūkė automobilyje ar užuodė specifinį narkotinių medžiagų kvapą, jų parodymai nepaneigia teismo nustatytos anksčiau minėtos aplinkybės apie narkotinių medžiagų platinimą. Taigi teisminio tyrimo metu buvo patikrinti duomenys apie tokiu būdu narkotinių medžiagų platinimą, K. V. davus neatlygintinai parūkyti narkotinės medžiagos kitiems asmenims, aplinkybes, šie duomenys gauti teisėtais būdais, todėl pagrįstai teismas jais rėmėsi pagrįsdamas K. V. kaltę⁶⁶. Šioje byloje pagrindinis nuteistojo argumentas buvo tai, kad jis neplatino narkotinių medžiagų, o tiesiog vartojo narkotines medžiagas kartu su asmenimis, kuriems neva jas išplatino. Be to, pastebėtina, kad toje pačioje byloje nuteistasis buvo išteisintas dėl narkotinių medžiagų įgijimo. Taigi šioje byloje buvo iškilusi teisės normos aiškinimo problema – koks sąvokos „kitaip platino“ turinys. Teismas aiškindamas šią sąvoką rėmėsi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarime pateiktu išaiškinimu, taigi naudojo precedentinį teisės aiškinimo metodą. Tačiau teismas nesirėmė konkrečiu precedentu, o tai sąlygojo netinkamą precedentinio teisės aiškinimo metodo taikymą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 37 buvo patvirtinta teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ir narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (BK 232¹, 232², 232⁵, 232¹⁰ str.)

⁶⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. balandžio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-286/2006, kat. 2.1.6.2. (S).

apžvalga⁶⁷, kurioje nurodoma, kad veiksmai neturėtų būti laikomi platinimu, kai keli asmenys pagal susitarimą medžiagas patiems vartoti sudėję tam tikrą sumą pinigų, paveda jas nupirkti ir išdalyti kuriam nors vienam iš jų. Aiškinant minėto senato nutarimo 15 punktą, reikėtų vadovautis teleologiniu ir sisteminiu teisės aiškinimo metodais, o ne lingvistiniu. Faktinės analizuojamos bylos aplinkybės kaip tik ir yra tokios, kai nuteistojo veiksmai negali būti laikomi narkotinių medžiagų platinimu. Kitoks taikomos teisės normos aiškinimas būtų netinkamas, nes tai sąlygotų, pavyzdžiui, asmenų veiksmus perduodant kanapių prikimštą nuorūką vienas kitam rūkymo proceso metu vertinti kaip narkotinių medžiagų platinimą. Todėl manytina, kad teisės aiškinimo metodai neturėtų būti taikomi atskirai vienas nuo kito.

3. Visuomeninių vertybių reikšmė teisės aiškinimo procesui

Analizuojant, kokią reikšmę turi visuomeninės vertybės teisės aiškinimui, reikėtų prisiminti jau minėtą teisės aiškinimo etapą – teisės normos įvertinimą aksiologiniu aspektu. Žvelgiant į teisės aiškinimą iš grynos pozityvistinės pozicijos, kur teismo sprendimas būtų teisės normos pritaikymo rezultatas, visuomeninės vertybės atrodo čia neturinčios jokios reikšmės teisės aiškinimui. Teisės aiškinimas gryname pozityvizme tėra neva tik intelektinė teismo veikla, tačiau H. Kelzenas rašo, kad tiek, kiek taikant teisę yra galima teisės taikymo organo pažintinė veikla, tiek šioji neapsiriboja tuo, kas būtina (ne tik nustato tuos rėmus, tarp kurių turi būti atliekamas tam tikras aktas), tiek ji yra ne pozityviosios teisės, bet kitų normų, galinčių įsiterpti į teisėkūros procesą (kaip antai, moralės, teisingumo normų, konstituojančių socialines vertybes, paprastai žymimas tokiais šūkiiais kaip „tautos gerovė“, „valstybės interesai“, „pažanga“ ir pan.), pažinimas turi ypatingą reikšmę teisės aiškinimo metodologijai.⁶⁸ Kaip matyti, grynasis pozityvizmas nedraudžia teismui aiškinti teisę remiantis visuomeninėmis vertybėmis, tačiau atsiriboja nuo vertybių konflikto aiškinant ir taikant teisę, paprasčiausiai laikydamas tai ne teisės sritimi.

Teisę suprantant kaip ne tik teisės normų, bet ir teisės principų sistemą, visuomeninės vertybės tiesiogiai įtakoja teisės aiškinimą per teisės principus. Pamatinės visuomenės vertybės, kurias įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija (visuomenės atvirumas ir darna,

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 37 patvirtinta teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ir narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gamtinimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (BK 2321, 2322, 2325, 23210str.) apžvalga // Registro nr. B2-18.

⁶⁸ KELSEN, Hans. Grynoji teisės teorija. Vilnius, Eugrimas, 2002, p. 280.

teisingumas, asmens teisės ir laisvės, teisės viešpatavimas ir kt.), gali sąlygoti vieno ar kito aiškinimo metodo pasirinkimą. Konstitucinis teismas yra pasakęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas. Konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet – svarbiausia – tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi. Vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija.⁶⁹ Administracinių teismų praktikoje formalus teisingumo klausimas taip pat yra nagrinėtas. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, kad šiuolaikinė teisės samprata remiasi aiškiu teisės ir įstatymo skyrimu pripažįstant teisę fundamentalesniu dalyku nei įstatymas. Jei teisė tapatinama su įstatymu, tai teisės praktikos požiūriu pirmenybė būtų teikiama ne teisingumui, o teisėtumui. Formalus įstatymų taikymas nulemtų teisėtą sprendimą, kuris ne visada gali būti teisingas, tad turi būti pripažįstamas ne bet koks teisėtumas, o tik teisingumo teisėtumas. Tuo atveju, kai pagal faktines bylos aplinkybes, visuotinai pripažintus teisės principus, akivaizdu, kad sprendimas konkretaus socialinio konflikto atžvilgiu bus formalus, bet neteisingas, būtina pirmumą teikti bendrajai teisės sampratai (2007 m. liepos 5 d. nutartis Administracinėje byloje Nr. A17-

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktą (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas nr. 2067 "dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo", Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas nr. 128 "dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad vilniaus apygardos teismo teisėjas konstantas ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // : Valstybės žinios, 2006-09-26, Nr. 102-3957, atitaisyimas - 2006.11.25, Nr.: 127, atitaisyimas - 2006.12.16, Nr.: 137.

773/2007)⁷⁰. Iš šioje nutartyje suformuluotų teiginių matyti, jog logiškai sekančio sprendimo neatitikimas bendriesiems teisės principams verčia teismą siekti materialaus teisingumo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasakęs, kad teisingumo principo reikalavimų įgyvendinimas paskiriant bausmę kaltininkui (BK 41 straipsnio 2 dalies 5 punktas) – tai ne tik nusikalstamos veikos, jos padarymo aplinkybių, kaltininko asmenybės įvertinimas. Ne mažiau svarbus šia prasme yra ir nuo nusikaltimo nukentėjusių asmenų teisėtų interesų suvokimas ir siekis juos saugoti bei baudžiamajame įstatyme numatytais priemonėmis ginti. Todėl bausmė teisinga, kai ją skiriant įvertinami ir kaltininko, ir nukentėjusiojo interesai, kai nė vieniems iš jų nesuteikiama prioritetinga reikšmė. Pabrėžtina, kad skiriant bausmę taip pat negali būti ignoruojamos ar neįvertinamos dėl nusikaltimo prarastos vertybės, jų svarba, vieta vertybių hierarchijoje. Pernelyg švelni, veikos pavojingumo, jos padarinių, kaltininko asmenybės neatitinkanti bausmė pažeidžia ir humaniškumo principą, nes taip yra sumenkinami nukentėjusiųjų interesai, pažeidžiamas jų orumas. Tokiais teismo sprendimais kartu formuojama nuomonė, kad teismai nevienodai, šališkai saugo atskirų baudžiamųjų teisinių santykių subjektų interesus.⁷¹ Šioje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartyje aiškiai pabrėžiama visuomeninių vertybių reikšmė teismui aiškinant ir taikant teisę. Teismui yra leidžiama teisės principų pagalba balansuoti skirtingus interesus, tačiau nustatomas reikalavimas nepažeisti ne tik nusikalstamą veiką padariusio, bet ir nukentėjusiojo asmens interesų. Nukentėjusysis turi interesą, kad būtų nustatytas ir teisingai nubaustas nusikalstamą veiką padaręs asmuo, gauti dėl nusikalstamos veikos padarytos žalos atlyginimą. Balansuojant nukentėjusiojo ir nusikalstamą veiką padariusio asmens interesus reikia atsižvelgti į nusikalstama veika pasikėsintas vertybes, jų svarbą, taip pat nukentėjusiojo vaidmenį, įtaką nusikalstamos veikos padarymui. Taip pat pastebėtina, kad demokratinėje teisinėje valstybėje įstatymų leidėjas turi teisę ir kartu pareigą įstatymais uždrausti veikas, kuriomis daroma esminė žala asmenų, visuomenės ar valstybės interesams arba keliama grėsmė, kad tokia žala atsiras. Valstybė yra visos visuomenės organizacija, privalanti garantuoti viešąjį interesą, turinti ne tik teisę, bet ir pareigą imtis įvairių teisėtų priemonių, užkertančių kelią nusikaltimams, ribojančių bei mažinančių nusikalstamumą. Todėl konkrečioje byloje būtina derinti viešąjį interesą, kaip bendrą

⁷⁰Lietuvos Vyriausiojo Administracinio teismo 2008 m. vasario 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr.A-756-267/2008, kat. 24(S).

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-576/2006, kat. 1.1.7.1.; 1.1.8.1.1.; 1.1.8.7.3.; 1.2.3.2.5.; 1.2.3.2.6.; 2.1.2.11.; 2.1.4.2.4.; 2.1.6.1.; 2.1.7.; 2.3.7.4.; 2.4.7.; 2.6.4. (S).

valstybės, visos visuomenės ar visuomenės dalies interesą, nusikalstamą veiką padariusio asmens bei nukentėjusiojo interesus. Kaltininko nubaudimas ar atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės negali paneigti baudžiamosios teisės esmės ir paskirties, formuoti nebaudžiamumo nuotaikas, nepagarbą baudžiamajam įstatymui ar ignoruoti nukentėjusiųjų teisėtus interesus ir pan. Kiekvienas apkaltinamasis nuosprendis turi sukurti teisinę prielaidą tam, kad valstybės reakcija į kaltininko sukeltą konfliktą su baudžiamuoju įstatymu užtikrintų ne tik specialiąją, bet ir bendrąją prevenciją.

A. Barak rašo: „Vertybės vaidina svarbų vaidmenį formuojant bendrąją teisę ir interpretuojant teisinius tekstus. Mano požiūriu, egzistuoja kritikuotina prielaida, kad kiekvieno teksto objektyvus tikslas yra išreikšti pagrindines teisinės sistemos vertybes“⁷².

Analizuojant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso struktūrą, šalia įprastų baudžiamosios teisės priemonėmis ginamų gėrių, XLIV skyriuje numatytos nusikalstamos veikos, priešingos dorovei. Kelias iš jų galima panagrinėti detaliau:

310 straipsnis. Žiaurus elgesys su gyvūnais

Tas, kas žiauriai elgėsi su gyvūnu, jeigu dėl to gyvūnas žuvo arba buvo suluošintas, arba kankino gyvūną, baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba areštu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų.

Žiaurus elgesys su gyvūnu arba gyvūno kankinimas būtų visuomenės dorovei prieštaraujantys veiksmai su gyvūnu. Nustatant, kokį elgesį su gyvūnais visuomenė laiko žiauriu, galima remtis Lietuvos Respublikos įstatymais ir tarptautinėmis sutartimis. Šiuo atveju reikšminga Europos konvencija dėl namuose laikomų gyvūnų apsaugos⁷³, Europos konvencija dėl ūkinės paskirties gyvūnų apsaugos⁷⁴, Europos konvencija dėl skerdžiamų gyvūnų apsaugos⁷⁵, Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymas⁷⁶. Iš šių teisės aktų galima daryti išvadą, jog žiauriu elgesiu su gyvūnu nelaikomas skerdimas laikantis teisės aktų reikalavimų, veterinaro atliktas numarinimas, gyvūno numarinimas esant būtinam reikalingumui (ginantis nuo gyvūno, esant neatidėliotinai būtinybei nutraukti gyvūno kančias ir pan.). Įdomu būtų pamatyti baudžiamosios teisės požiūriu įvertinimą tokių veikų kaip mažų kačiukų skandinimas, kiaulės skerdimas kaime, nusenusių šuns nušovimas.

⁷² BARAK, Aharon. Teismo diskrecijos prigimtis ir jos reikšmė vykdant teisingumą. *Justitia*, 2005, Nr. 3(57), p. 26.

⁷³ Europos konvencija dėl namuose laikomų gyvūnų apsaugos // *Valstybės žinios*, 2004-05-14, Nr. 80-2831.

⁷⁴ Europos konvencija dėl ūkinės paskirties gyvūnų apsaugos // *Valstybės žinios*, 2004-03-16, Nr. 40-1293.

⁷⁵ Europos konvencija dėl skerdžiamų gyvūnų apsaugos // *Valstybės žinios*, 2004-03-16, Nr. 40-1296.

⁷⁶ Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymas // *Žin.*, 1997, Nr. 108-2728.

Teismui vertinant tokius veiksmus baudžiamosios teisės požiūriu gali nepakakti vien teisinių argumentų.

309 straipsnis. Disponavimas pornografinio turinio dalykais

1. Tas, kas turėdamas tikslą platinti pagamino ar įsigijo arba platino pornografinio turinio dalykus,

baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba laisvės atėmimu iki vienerių metų.

2. Tas, kas pagamino, įsigijo, laikė, demonstravo, reklamavo arba platino pornografinio turinio dalykus, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas,

baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu iki dvejų metų.

3. Tas, kas turėdamas tikslą platinti pagamino ar įsigijo arba platino didelį kiekį pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis vaikas,

baudžiamas laisvės atėmimu iki penkerių metų.

4. Tas, kas demonstravo ar reklamavo pornografinio turinio dalykus, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir

baudžiamas viešaisiais darbais arba bauda, arba laisvės apribojimu, arba areštu.

5. Už šio straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse numatytas veikas atsako ir juridinis asmuo.

Šiame kodekso straipsnyje yra numatytos skirtingo pobūdžio veikos – disponavimas vaikų pornografija ir disponavimas kitokio turinio pornografija. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymo⁷⁷ 2 straipsnio 38 dalis apibrėžia pornografinio pobūdžio informaciją kaip informaciją, kai atvirai ir detalai rodomas tikras ar suvainintas lytinis aktas, lytiniai organai, tuštinišasis, masturbacija arba lytiniai iškrypimai (pedofilija, sadizmas, mazochizmas, zoofilija, nekrofilija ir kt.), ir tai yra pagrindinis tokios informacijos tikslas. Pagal šį įstatymą žurnalistų ir leidėjų etikos inspektorius, vadovaudamasis ekspertų išvadomis, priskiria spaudos leidinius, audiovizualinius kūrinius, radijo ir televizijos programas ar laidas, informacinės visuomenės informavimo priemones ar kitas visuomenės informavimo priemones ir (ar) jų turinį erotinio ar pornografinio pobūdžio kategorijoms. Prie Žurnalistų etikos inspektoriaus veikia grupė ekspertų, kurie teikia išvadas dėl spaudos leidinių, audiovizualinių kūrinių, radijo ir televizijos programų ar laidų, interneto svetainių ar kitų visuomenės informavimo priemonių ir (ar) jų turinio priskyrimo erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio kategorijoms. Spręsdami šiuos klausimus, Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos nariai bei ekspertai vadovaujasi Žurnalistų etikos inspektoriaus sprendimu priimtomis rekomendacijomis „Dėl visuomenės informavimo priemonių skirstymo

⁷⁷ Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Žin., 2006, Nr. 82-3254 (2006-07-27).

kriterijų⁷⁸. Teismui išvada apie pornografinį dalyko turinį gali būti reikšminga kaip svarbus įrodymas, pateikiamas byloje eksperto ar specialisto išvados forma, ypač tuomet, kai riba tarp erotikos ir pornografijos bus ypatingai neaiški. Tačiau negali būti nustatyto tokio teisinio reguliavimo, kuris nebūtų grindžiamas Konstitucija ir įstatymais, taip pat tokio teisinio reguliavimo, kuris konkuruotų su nustatytoju įstatymais. Teismo nepriklausomumo ir teisingumo vykdymo principai lemia tai, kad teismas pats aiškina teisės normą konkrečiu atveju vadovaudamasis teise. Šios teisės normos taikymo metu visuomenės dorovė, kaip Konstitucijoje įtvirtinta pamatinė vertybė, konfliktuoja su asmens saviraiškos teise. Europos žmogaus teisių teismas savo sprendime yra pasisakęs, kad nėra įmanoma rasti bendros Europai moralės reikalavimų koncepcijos⁷⁹. Ten pat teismas paminėjo, jog pliuralizmas, tolerancija ir plačios pažiūros lemia tai, jog turi būti ginamos ne tik visuomenės palankiai ar neutraliai vertinamos idėjos ir informacija, bet ir įžeidžiančios, šokiruojančios ar jaudinančios idėjos bei informacija. Kitoje byloje⁸⁰ Europos žmogaus teisių teismas pripažino nacionalinių teismų nuomonę, jog seksualumo vaizdavimas grubiausiomis formomis gali sąlygoti seksualinio padarumo (paprasto, vidutiniško žmogaus supratimu) pažeidimą. Tinkamas balansas tarp saviraiškos laisvės ir visuomenės dorovės konkrečiu atveju skiriasi. Saviraiškos teisę realizuojančio asmens pareigos ir atsakomybė už kitų visuomeninių vertybių pažeidimus priklauso nuo daug aplinkybių – kūrybinio originalumo, vyraujančių moralės standartų, vertybių į kurias kėsiniasi svarbos, ir pan. Svarbu yra įvertinti pačią išraišką, kuria atskleidžiamos idėjos ar informacija. Originalus kūrybinės veiklos rezultatas literatūros, mokslo ar meno srityje, nepaisant jo meninės vertės, išraiškos būdo ar formos, yra vadinamas kūrinium. Priklausomai nuo kūrinijje pateikiamų idėjų ir informacijos pobūdžio galima nustatyti vertinimo pagrindus jam pačiam. Jeigu informacija ar idėjos yra susijusios su vaizduojamų asmenų požymių ypatybėmis, kiekvienu atveju vertinimas bus kitoks. Pavyzdžiui, nepilnamečio vaizdavimas seksualinį kontekstą turinčioje informacijoje kelia didesnius pateisinimo reikalavimus kūrinio išraiškai. Kūrinio forma taip pat įtakoja skirtingus reikalavimus – audiovizualinio kūrinio rūšys (vaidybinis ar animacija),

⁷⁸ Rekomendacija Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos nariams bei ekspertams dėl visuomenės informavimo priemonių skirstymo kriterijų // Valstybės žinios: 2005-08-09 Nr.96-3624; Informaciniai pranešimai: 2005-08-10 Nr.62-585.

⁷⁹ Europos žmogaus teisių teismo 1976 m. gruodžio 7 d. sprendimas byloje Handyside prieš Jungtinę Karalystę App. No. 5493/72 (76), § 48-49.

⁸⁰ Europos žmogaus teisių teismo 1988 m. gegužės 24 d. bylos Müller ir kiti prieš Šveicariją sprendimas App. No. 10737/84.

grafinė novelė, poezija, proza. Šie vertinimo pagrindai leidžia nustatyti kūrinio meninę vertę, o tai, savo ruožtu, padeda nustatyti saviraiškos laisvės svorį konkrečioje byloje.

Taigi teismas, tik atsižvelgęs į visuomenines vertybes ir jas subalansavęs, gali įvertinti informaciją kaip pornografinę ir veiksmus ja disponuojant – platinimu, demonstravimu, reklamavimu.

Teisės normos aiškinimas konkrečioje byloje gali būti problematiškas dėl nurodomo požymio, kuris nėra apibrėžtas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 228 ir 229 straipsniai numato “didelę žalą“ kaip būtiną nusikalstamos veikos požymį. Teismų praktika yra suformulavusi, kad žala gali būti fizinė ir turtinė arba neturtinė. Tarnybos pareigų neatlikimu dažniausiai yra pažeidžiami turtiniai valstybės ar asmenų interesai. Tie atvejai, kai turtiniai nuostoliai viršija 250 MGL dydžio sumą, teismų praktikoje paprastai pripažįstami didele žala. Tačiau šis dydis negali būti laikomas formalia riba ar universalia priemone nustatant materialios žalos dydį. Fizinė žala taip pat turi tam tikrą materializuotą išraišką – tai mirties atvejai ir įvairaus laipsnio kūno sužalojimai bei apsinuodijimai ir kt. Kartu su fizine, turtine žala paprastai yra padaroma ir neturtinio pobūdžio žala – tai pareigūno vardo, institucijos prestižo diskreditavimas, organizacinės veiklos sutrikdymas ir pan. Tačiau minėtais atvejais kvalifikavimui turi reikšmės tik vienos rūšies žala ir skirtingo pobūdžio padariniai nėra sumuojami. Daug sunkiau nustatyti žalą ir įvertinti jos dydį yra tais atvejais, kai tarnybos pareigų neatlikimu yra padaroma ne turtinė ir ne fizinė, o moralinė, politinė, organizacinė žala. Tokia žala turi būti kiekvienu atveju *ad hoc* įvertinama konkrečioje byloje, nes įstatymas ir teismų praktika universalių kriterijų, kaip apskaičiuoti jos dydį, nepateikia. Kadangi tokio pobūdžio žala turi ne konkrečią materialią, o abstrakčią nematerialią formą, todėl ypač svarbus vertinamasis atsiradusių padarinių aspektas. Sprendžiant šį klausimą pirmiausia reikia nustatyti, kurioje valstybės tarnybos srityje ir kokioms vertybėms yra padaryta žala, po to įvertinti jos dydį ir pažeistų objektų reikšmingumą⁸¹. Teismai, galima manyti, turi diskreciją spręsti, ar padaryta žala yra didelė. Teismas priimti sprendimą gali, tik nustatęs tinkamą balansą tarp visuomeninių vertybių. Nustatant atsakomybę už neteisėtos veikos padarymą, itin didelės svarbos turi Konstitucijoje įtvirtinti ar iš jos tiesiogiai kylantys lygybės įstatymui, teisingumo ir humanizmo principai. Humanizmo principas reikalauja nesielgti žiauriai, nežeminti orumo. Patraukimas baudžiamojon atsakomybėn paprastai sąlygoja asmeniui bausmę ir teistumą. Teistumas apriboja asmens galimybes

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-512/2004, kat. S-2.1.2.1.19.

įsidarbinti, sukelia kitų neigiamų padarinių. Asmuo, pažeisdamas valstybės tarnybos principus, kėsina į valstybės interesus ir daro jai žalą. Tarnybinės ir baudžiamosios atsakomybės atribojimas daromas pagal veikos padarinius, bet kartu įvertinami ir kaltininko siekiai, pavyzdžiui, teismas, vertindamas policijos pareigūno veiksmus nefiksuojant įvykusios avarijos fakto, konstatavo – „šioje situacijoje kasatorius dalį veiksmų padarė laikydamasis įstatymų reikalavimų, o dalies savo pareigų, numatytų teisės aktuose, nevykdė. Tačiau jis teisinosi tuo, kad avarija buvo nesudėtinga, techninė, nepadariusi didelės žalos, jos kaltininkas, nors pasitraukė iš įvykio vietos, tačiau savo noru sugrįžo, ir teigė, kad nepastebėjo kitos transporto priemonės kliudymo. Įvykio dalyviai vietoje išsiaiškino įvykio aplinkybes ir susitarė dėl to, kas kaltas dėl įvykio, ir dėl žalos atlyginimo bei neturėjo pretenzijų dėl Ž. Š. tarnybos pareigų atlikimo pobūdžio. Jų akyse pareigūnas neatrodė, kaip piktnaudžiaavęs tarnyba ir diskreditavęs valstybės tarnautojo vardą, o atvirkščiai – „ūkiškai“ išsprendęs kilusį ginčą. Todėl įvykis gali būti vertinamas kaip pareigūno vardo diskreditavimas tik išeinant iš valstybės tarnybos interesų, bet ne asmenų, dalyvavusių incidente, suvokimo. Kolegija sutinka su apygardos teismo nuosprendžio dalimi dėl neturtinės žalos padarymo valstybei, tačiau laiko, kad, esant šioms byloje nustatytoms aplinkybėms, padaryta žala BK 228 straipsnio prasme nelaikytina didele ir darančia padarytą veiką nusikaltimu bei užtraukiančia baudžiamąją atsakomybę, todėl kolegija laiko, kad apylinkės teismas pagrįstai įvertinęs visas bylos aplinkybes nusprendė, kad kilę padariniai nelaikytini didele neturtine žala valstybei ir kasatorių pagal šį kaltinimą išteisino“⁸². Taigi kaltininkas siekė teisėtų tikslų ir pasikėsino tik į valstybės interesus. Humanizmo ir teisingumo principai šios bylos atveju svaresni ir tai nulemia veikos vertinimą nenusikalstama.

Asmens garbė ir orumas yra labai svarbios vertybės, kurių apsauga įtvirtinta nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose. Vertinant, ar nebuvo pasikėsinta į šiuos teisinius gėrius, reikšmę turi daug kriterijų. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, remdamasi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, 2000 m. spalio 19 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje B. Kaplanas v. laikraščio „Respublika“ redakcija (bylos Nr.3K-3-231/2000 m.), išaiškino, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnio nuostatos turi būti aiškinamos kaip normos, įtvirtinančios vidutinio, normalaus jautrumo asmens orumo gynimą. Teisės norma, ginanti asmens teisę į orumą, gali orientuotis

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-568/2007, kat. 1.2.19.4.1.2.29.1. (S).

tik į normaliai jautraus asmens orumo gynimą. Hiperjautraus asmens orumo gynimas faktiškai reikštų privačios cenzūros įvedimą, nes leistų taikyti civilinę atsakomybę ir kitus civilinių teisių gynimo būdus esant menkiausiai informacijos netikslumui⁸³. Tai sąlygoja demokratinės visuomenės išpažįstamos vertybės – tolerancija, pliuralizmas, plačios pažiūros. Asmenų statusas taip pat yra aspektas vertinti, ar nebuvo pasikėsinta į garbę bei orumą. Viešas asmuo nesinaudoja tokiu pačiu garbės ir orumo gynimu kaip privatus asmuo. Tradiciškai pripažįstama, kad kvestionuojant viešojo asmens garbės ir orumo pažeidimo faktą prioritetas teikiamas su jomis konfliktuojančiai vertybei – saviraiškos teisei. Teismas, taikydamas civilinės ar baudžiamosios teisės normas garbės ir orumo gynimo bylose, visada turi pasitelkti teisės principus. Teisės aiškinimas vyksta konkrečioje byloje, atsižvelgiant į konkrečios bylos faktines aplinkybes ir šias siejant su taikytina teisės norma. Teisės norma tokiose bylose negali būti aiškinama apeinant visuomeninių vertybių pusiausvyros nustatymo klausimą.

4. Teismo diskrecija teisės aiškinyje

Teismo diskrecija teisės aiškinyje, o kartu ir teisės taikyme yra probleminis klausimas. Svarbu pažymėti, jog šiame darbe diskrecija analizuojama darbo temos ribose. Teisinė diskrecija yra suprantama kaip teisės suteikiamas ir kartu apribojamas pasirinkimas taikyti ir aiškinti teisę. Teismo diskrecija nėra absoliuti ir jos apimtis skirtingose teisės šakose skiriasi. Šiuo atveju reikšminga teismo diskrecija vykstant teisumui. Prigimtinio, o ne formalaus teisingumo vykdymas yra iškeltas kaip tikslas teismo veiklai. Teismo diskreciją riboja procesinės ir materialiosios teisės normos bei principai, nepamirštant konstitucinių normų ir principų. Galima prisiminti jau anksčiau minėtą teisės aiškinyje proceso išskyrimą į etapus. Pagal jį reikia pasirinkti taikytiną teisės normą, patikrinti, ar ji galioja, nustatyti, ar būtina ją aiškinti, nustatyti jos tikrąją reikšmę. Po šių aiškinyje etapų teismas pasinaudodamas diskrecija turi pasirinkti vienintelį išaiškintos teisės normos prasmės variantą, kuris atitinka faktines bylos aplinkybes ir priimti sprendimą. Civilinėje teiseje teisės aiškinyje proceso problematika yra mažesnė nei baudžiamojame teiseje, nes civilinio proceso esmė skiriasi nuo baudžiamojame proceso. Civilinėse bylose įrodinėjimo ir kvalifikavimo procesas vyksta kitaip nei baudžiamosiose bylose. Civiliniame procese šalims yra numatyta įrodinėjimo

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje *A. Vinkleris v. UAB "Respublikos leidiniai"* Nr.3K-3-979/2003 m., kat. 20.6.

pareiga ir paprastai teismas nenustatinėja reikšmingų bylai aplinkybių. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso⁸⁴ 3 straipsnio 1 dalis numato, kad teismas, aiškindamas ir taikydamas įstatymus bei kitus teisės aktus, privalo vadovautis teisingumo, sąžiningumo ir protingumo principais. Teismas privalo vykdyti teisingumą byloje. Teisės literatūroje yra dažnai svarstomas neteisingos normos taikymo ar netaikymo klausimas. Pavyzdžiui, civilinio proceso teisės vadovėlyje rašoma: „kita vertus, neigiamus neteisingos teisės normos padarinius teismas gali sušvelninti įvairiais teisės aiškinimo būdais, tiesiogiai taikydamas Konstituciją arba kreipdamasis į Konstitucinį Teismą dėl jos sutikimo su Konstitucija. Vadinas, net tokiomis aplinkybėmis teismas turėtų siekti įgyvendinti teisingumą tiek materialiuoju, tiek prigimtinio požiūriu, nes teismo procesas yra vertybių pasirinkimas ir derinimas, todėl principas, kad teisingumą vykdo tik teismas, neleidžia teismui nusišalinti nuo šios funkcijos vykdymo“⁸⁵. Tačiau išvadą apie faktų buvimą teismas civiliniame procese gali daryti ir tada, kai tam tikrų abejonių dėl fakto buvimo lieka, tačiau byloje esančių įrodymų visuma leidžia manyti esant labiau tikėtina atitinkamą faktą buvus, nei jo nebuvus. Būtent faktų visuma leidžia teismui nustatyti, kokia teisės norma turės būti taikoma byloje. Taigi šalys gali netinkamai įgyvendindamos savo procesines teises nulemti bylos baigtį – tai lemia šalių dispozityvumo principas. Teismas, sprenddamas civilinę bylą, derina 3 interesus: vienos šalies, kitos šalies bei valstybės (visuomenės). Civilinėje teisenoje retai kyla neteisingos teisės normos konkrečiu atveju (o ne apskritai) problematika.

Baudžiamosioje teisenoje dažna situacija, kai tam tikros normos taikymas atrodo abejotinas. Baudžiamosios teisės moksle laikomasi nuomonės, kad baudžiamosios atsakomybės pagrindas yra nusikalstamos veikos sudėtis. Nusikalstamos veikos sudėtis apibrėžiama kaip baudžiamajame įstatyme numatytų objektyvių ir subjektyvių požymių visuma, lemianti veikos pripažinimą nusikaltimu ar baudžiamuoju nusižengimu. Problemos kyla aiškinantis, tarkime, ar asmens veiksmai buvo būtinoji gintis, ar nusikalstama veika. Teismui yra pareiga tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Teismų praktikoje būtinosios ginties institutas aiškinamas labai siaurai. Reikėtų prisiminti jau anksčiau šiame darbe užduotą klausimą, ar galima asmeniui, užpultam užpuolikų ir juos sužalojusiam, taikyti baudžiamosios teisės normas taip, kaip logiškai-sistemiškai išplaukia iš Lietuvos Respublikos

⁸⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340

⁸⁵ LAUŽIKAS, E.; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. Civilinio proceso teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2004. I t., p. 151.

Baudžiamojo kodekso? Teismas, aiškindamas būtinios ginties buvimą ar nebuvimą, turėtų atsižvelgti į tai, kad asmuo susidūręs su pavojingu kėsanimusi gali nesuvokti, kad naudoja priemones, kurios konkrečioje situacijoje nėra būtinos. Būtinios ginties realizavimo metu padaryti veiksmai yra socialiai vertingi, nes jais realizuojama asmens prigimtinė teisė gintis. Teismo sprendimai, kuriais netraukiami baudžiamojon atsakomybėn besigynę asmenys, padeda realizuoti bendrąją smurtinių nusikaltimų prevenciją. Teismo diskrecija bylose, kur pasireiškia aukos ir nusikaltėlio inversija, turėtų būti priemonė įvertinti susikertančioms vertybėms – kaltininko, ir nukentėjusiojo interesams bei viešajam interesui. Šiuo atveju viešasis interesas reikalautų vertinti asmens, peržengusio būtinios ginties ribas, veiką kaip mažiau pavojingą. Formaliai žiūrint asmeniui, peržengusiam būtinios ginties ribas ir atėmusiam gyvybę ar sunkiai sužalojusiam 2 ar daugiau asmenų, neįmanoma neskirti laisvės atėmimo bausmės, tačiau galima taikyti privilegijuotas nužudymo ir sunkaus sveikatos sutrikdymo sudėtis (LR BK 130 ir 136 straipsniai). Spręsdamas, ar nukentėjusiojo poelgis yra itin įžeidžiantis, teismas atsižvelgia į tai, kiek nukentėjusiojo tyčiniai veiksmai esmingai prieštarauja moralės bei dorovės principams, pažeidžia žmogaus garbę ir orumą ir kaip tai paveikia kaltininką, atsižvelgiant į jo individualias asmenines savybes. Taigi teismas turi realią diskreciją tokio tipo bylose.

Teismas turi diskreciją baudžiamosiose bylose atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. LR BK 37 straipsnis numato galimybę atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės dėl veikos mažareikšmiškumo. Teismų praktika gana keistai aiškina diskreciją atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės dėl veikos mažareikšmiškumo: baudžiamajame įstatyme nėra nurodyti nusikaltimai (jų kategorijos), kuriuos padarius, negali būti sprendžiama, ar jie nėra mažareikšmiai. Teismų praktikoje įtvirtinta pozicija, kad BK 37 straipsnis negali būti taikomas, jei padarytas sunkus ar labai sunkus nusikaltimas, arba nusikaltimas, siekiant sutrikdyti (ar sutrikdęs) kito asmens sveikatą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. gruodžio 31 d. nutarimo Nr. 29 „Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis (BK 8 straipsnio 2 dalis)“ 15 punktas). Kasatorės padaryta veika (BK 290 straipsnis) pagal baudžiamąjį įstatymą laikoma nesunkiu nusikaltimu (BK 11 straipsnio 3 dalis), juo nebuvo sutrikdyta (ir nebuvo siekiama sutrikdyti) nukentėjusiojo sveikatos⁸⁶. Tačiau minėto senato

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-421/2007, kat. 2.1.2.12.; 1.2.27.; 1.1.6.2. (S).

nutarimo⁸⁷ 15 punkto 2 dalis sako, kad tam tikrais atvejais, atsižvelgdamas į padarytos veikos tikslus ir motyvus, kaltininko ir nukentėjusiojo tarpusavio santykius, nusikaltimo padarymo būdą, intensyvumą bei kitus šio nutarimo 4 punkte išvardytus požymius, teismas veiką, kuria kitam asmeniui padarytas tyčinis lengvas kūno sužalojimas, smūgių sudavimas, gali pripažinti mažareikšme.

Taip pat Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kito pobūdžio byloje aiškino: pirmosios instancijos teismo nuosprendžiu V.Oliškevičienė buvo nuteista už tai, kad padarė baudžiamąjį nusižengimą, numatytą BK 284 straipsnio 2 dalyje. BK 37 straipsnis nenumato galimybės atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenį, padariusį baudžiamąjį nusižengimą, nes BK 37 straipsnyje kalbama tik apie nusikaltimo mažareikšmiškumą. Baudžiamasis kodeksas numato dvi nusikalstamų veikų rūšis: nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus (BK 10 straipsnis). BK 37 straipsnyje nurodyta konkreti nusikalstamos veikos rūšis – nusikaltimas – ir tai reiškia, kad šio straipsnio nuostatos kitai nusikalstamų veikų rūšiai – baudžiamajam nusižengimui – netaikomos. Atleisdamas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl veikos mažareikšmiškumo asmenį, padariusį baudžiamąjį nusižengimą, apeliacinės instancijos teismas netinkamai taikė BK 37 straipsnį⁸⁸. LR BK 37 straipsnyje numatyto teisinio teksto aiškinimas turėtų būti daromas kur kas detaliau. Pirminė BK 37 straipsnio redakcija⁸⁹ numatė galimybę nuo baudžiamosios atsakomybės atleisti asmenį, padariusį mažareikšmę nusikalstamą veiką. Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 39(1) ir 306(1) straipsniais įstatymu⁹⁰ LR BK 37 straipsnis buvo pakeistas ir eliminuota sąvoka nusikalstama veika, ją pakeičiant nusikaltimo sąvoka. Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 6, 23, 25, 37, 46, 48, 55, 65, 74, 75, 77, 78, 79, 82, 90, 92, 93, 95, 97, 172, 175, 187, 189, 208,

⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 29 „Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis (BK 8 straipsnio 2 dalis)“ // Registro nr. B2-14.

⁸⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. balandžio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-283/2005, kat. 1.1.6.2; 2.4.2.1.

⁸⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 37 straipsnio originalioji redakcija (Žin., 2000, Nr. 89-2741) iki pakeitimo (Nr. IX-1495, 2003-04-10, Žin., 2003, Nr. 38-1733 (2003-04-24)).

⁹⁰ Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 39(1) ir 306(1) straipsniais įstatymas // Valstybės žinios, 2003-04-24, Nr. 38-1733.

212, 257, 263, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo nauju 271(1) straipsniu bei 39 ir 243 straipsnių išbraukimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas⁹¹ nurodė, kad BK 37, 38 str. nenumatyta galimybė skirti baudžiamojo poveikio priemonės asmenims, atleistiems nuo baudžiamosios atsakomybės, todėl siūlė papildyti LR BK 37 ir 38 str., numatant galimybę tokiems asmenims skirti baudžiamojo poveikio priemonės. Pačiame minėto projekto⁹² pirminiame variante 37 straipsnyje neatsirado nusikaltimo sąvokos vietoj nusikalstamos veikos, tačiau variante IXP-2321(2SP) ir galutiniame IXP-2321(3SP) variante sąvokos buvo pakeistos. Pažodinis LR BK 37 straipsnyje numatytos teisės normos aiškinimas sukuria tokią mažareikšmiškumo instituto taikymo praktiką, jog padaręs pavojingesnę nusikalstamą veiką asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės dėl mažareikšmiškumo, o padaręs lengvesnę – ne. Todėl reikia manyti teismą turint diskreciją naudoti mažareikšmiškumo institutą ir baudžiamųjų nusižengimų atžvilgiu.

Kaip jau anksčiau buvo minėta, teismo diskrecija didžiausia yra vertinamųjų teisinio teksto elementų susiejime su konkrečia bylos faktinių duomenų visuma. Šio etapo metu teismo diskreciją apriboja bendrieji teisės principai, neleiddami teismui piktnaudžiauti diskrecijos teise. Bendrieji teisės principai apriboja teismų įgalinimus aiškinti teisę, pateikti nevienodą Konstitucijos nuostatų interpretaciją. Konstitucinis Teismas vienintelis turi išimtinis įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją ir formuoti oficialią konstitucinę doktriną, kuria privalo vadovautis jis pats, taip pat ir bendrosios bei specialiosios kompetencijos teismai. Teismų diskreciją dar labiau apriboja instancinė teismų sistema ir precedentai. Tačiau precedentai gali būti taikomi tik analogiškose bylose, kai faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, aplinkybes.

Taigi, diskrecija teisės aiškinime leidžia teismams vykdyti prigimtinį teisingumą ir įgyvendinti teisės tikslus.

⁹¹ Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr.VIII-1968, 4, 6, 23, 25, 37, 46, 48, 55, 65, 74, 75, 77, 78, 79, 82, 90, 92, 93, 95, 97, 172, 175, 187, 189, 208, 212, 257, 263, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo nauju 271(1) straipsniu bei 39 ir 243 straipsnių išbraukimo įstatymo projekto IXP-2321 aiškinamasis raštas. Prieiga per internetą:

http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205802.

⁹² Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr.VIII-1968, 4, 6, 23, 25, 37, 46, 48, 55, 65, 74, 75, 77, 78, 79, 82, 90, 92, 93, 95, 97, 172, 175, 187, 189, 208, 212, 257, 263, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo nauju 271(1) straipsniu bei 39 ir 243 straipsnių išbraukimo įstatymo projekto *travaux préparatoires*. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.susije_l?p_id=208681>.

Išvados

1. Visuomeninės vertybės yra persikirtimo santykiyje su teise. Jos gali būti išskirtos į pamatines ir kitas visuomenines vertybes. Pamatinės visuomeninės vertybės yra įtvirtintos aukščiausios teisinės galios akte – Konstitucijoje. Jos turi prioritetą kitų visuomeninių vertybių atžvilgiu.

Teisės principas yra visuomeninės vertybės atspindys teisėje. Visuomeninės vertybės įgauna teisinę formą pirmiausia per teisės principus, išskyrus, pamatines vertybes, kurios teisinę formą turi nepriklausomai nuo to, ar iš jų yra išvestas teisės principas. Jas interpretuoti ir išvesti iš jų principus turi teisę tik konstitucinės justicijos subjektas, kuris formuoja oficialią konstitucinę doktriną.

Teisės normos išreiškia visuomenines vertybes skirtingai priklausomai nuo teisės šakos ypatumų ir teisės normų pobūdžio. Tiesiogiai visuomenines vertybes paprastai išreiškia imperatyvios teisės normos, o netiesiogiai – tam tikrų susijusių teisės normų grupė.

2. Teisės aiškinimo procese aiškinimo metodų taikymas negali būti atsietas nuo visuomeninių vertybių pusiausvyros nustatymo ir balansavimo. Teismo pareiga vykdyti teisingumą ir netaikyti prieštaraujančio aukščiausios teisinės galios aktui įstatymo yra imperatyvai draudžiantys savo nuožiūra rinktis teisės aiškinimo metodus.

Pačia bendriausia prasme operatyvusis teisės aiškinimas apimtų tam tikros elgesio taisyklės identifikavimą teisiniame tekste naudojant įvairius teisės aiškinimo metodus. Sistemini, loginis, lingvistinis, aksiologinis metodai būtų pagrindiniai nustatant, kaip teisė reguliuoja tam tikrą gyvenimišką situaciją.

3. Visuomeninių vertybių balansavimas realiai vykdomas taikant aksiologinį teisės aiškinimo metodą. Visuomeninių vertybių balansą galima įtakoti ir neteisingai aiškinant bei taikant teisę, tokiu atveju teismo sprendimas gali iškreipti vertybių pusiausvyrą ir žala teisės saugomoms vertybėms bei pačiai teisei priklausys nuo teismo sprendimo tiesioginio ir netiesioginio poveikio apimties. Norint išvengti klaidų balansavime ir teisės aiškinyje, reikia nustatyti konfrontuojančias vertybes ir įvertinti jų svorį konkrečiu atveju, o ne apskritai. Aksiologinis teisės normos patikrinimas reiškia formaliosios teisės atitikimo prigimtei teisei patikrinimą panaudojant teleologinį, istorinį, sisteminių, bendrųjų teisės principų, lyginamąjį ir kitus teisės aiškinimo metodus. Turi būti naudojama tiek metodų ir tokios jų

kombinacijos, kad teisės normos turinys būtų atskleistas visuomeninių vertybių apsuptyje konkrečiu gyvenimišku atveju teismui vertinant bylos faktus.

4. Teismo diskrecija teisės aiškinime yra suteikta ir apribota pačios teisės kaip normų ir principų visumos. Prireikus balansuoti visuomenines vertybes konkrečioje byloje teismas tai turi daryti nepažeisdamas pamatinių vertybių, kurios įtvirtintos Konstitucijoje. Teismas negali ginti vertybių, kurias pripažįsta kad ir didelė dalis visuomenės, tačiau šios vertybės ir veiksmai jas įgyvendinant prieštarauja pačiai valstybės, atviros ir darnios visuomenės esmei. Asmens interesas, neparemtas pamatinėmis vertybėmis, negali būti sąlygoti teisės ribų išplėtimo. Teismo sprendimas, kuriame teisės normos aiškinimas skiriasi nuo apibendrintos teismų praktikos, turi būti argumentuotas ne tik teisės normomis ir principais, bet ir pamatinėmis visuomeninėmis vertybėmis.

5. Galima išskirti du atvejus, kai teisės turinys ir forma nesutampa – teisės norma prieštarauja Konstitucijai, teisės norma neteisinga konkrečios bylos atveju. Esant normos prieštaravimui, Konstitucijai teismas neturi jokio pasirinkimo ir privalo kreiptis į Konstitucinį Teismą. Teisės normos neteisingumas konkrečiu atveju reiškia, jog tam tikros faktinės aplinkybės neleidžia manyti, kad teisė turi šį atvejį reguliuoti kaip ir kitus. Tokiu atveju teisės normos netaikymą lemia galimos šios normos taikymo pasekmės teisės saugomoms vertybėms. Jeigu teismo sprendimas lemtų gynimą intereso, kuris siekia teisinės apsaugos ar gynybos, iškreipdamas teisės paskirtį, ir taip veikdama teisė diskredituoja save pačią, ir todėl padaroma didelė žala pačios teisės reputacijai (taip pat visuomenės darnai, asmens teisėms ir laisvėms) – teisės norma negali būti taikoma, nes teisė nesiekia absurdiškų, neprotingų ir nesąžiningų rezultatų.

Detaliau nenagrinėtas atvejis, kai pozityvioji teisė nereguliuoja tam tikros situacijos, yra užpildomas teisės tik esant būtinybei. Šalia teisės egzistuoja kiti visuomeninio gyvenimo regulatoriai, ir teismas turi nuspręsti, ar visuomeninės vertybės turi būti konkrečiu atveju ginamos arba saugomos teise.

Teisė negali būti suprantama vien tik kaip jos tekstinė forma. Teisę taiko daug valstybės institucijų, tačiau teismui yra suteiktas išskirtinis vaidmuo – teisingumo vykdymas. Teisėjams keliami išskirtiniai nešališkumo, išsilavinimo, profesinės kvalifikacijos, nepriekaištingos reputacijos reikalavimai. Dėl to yra pagrįsta tikimybė, kad teismas supranta teisę geriau nei kitos institucijos. Teisės forma gali būti prieštaringa, turėti spragų, tačiau teisės turinys yra neprieštaringas, be spragų. Teisės turinys nuolat kinta, jo pagrindas – visuomeninės vertybės.

Santrauka

Šiame magistro darbe yra analizuojama teisės aiškinimo ir visuomeninių vertybių balansavimo dinamika. Teisės aiškinimo procesas svarbus tuo, kad atskleidžia teisės turinį. Teisės aiškinimas nėra vien tik formali loginė veikla, nes teisę sudaro ne tik teisės normos, bet ir teisės principai. Teisės principai išreiškia tam tikras visuomenines vertybes. Nustatyti visuomeninių vertybių santykį su teise yra pakankamai sunku, kadangi visuomeninės vertybės nėra vienareikšmiškai suprantamos teisės teorijoje.

Teisės aiškinimas atliekamas remiantis visuomeninėmis vertybėmis, kurių suvokimo subjektyvumą iš pirmo žvilgsnio sunku paneigti. Tai lemia teisės turinio ir formos konfrontaciją ir iškelia pačios teisės ribų apibrėžimo klausimą. Tačiau teisė negali būti suprantama kaip uždara sistema, nes jos ribos nuolat kinta. Teisės ribų kitimą įtakoja įvairios neteisinės kategorijos. Teisė pati leidžia ją aiškinti remiantis kategorijomis, formaliai esančiomis už pozityviosios teisės ribų. Teisė reguliuoja tokių kategorijų suvokimą teisės sferoje, pašalindama subjektyvumą jas aiškinant. Dažniausiai kritikos sulaukia aiškių orientyrų trūkumas teisės aiškinimo procese.

Visuomeninės vertybės yra maksimaliai subendrinta kategorija, kylanti iš pačios visuomenės, kurią teisė objektyvizuoja, įvertina ir balansuoja kaip *ultima ratio* socialinių reikalų reguliavimo priemonė. Teismų pareiga vykdyti prigimtinių teisingumą verčia teismą aksiologiškai įvertinti pozityviąją teisę. Įstatymų leidybos atsilikimas nuo sparčiai besikeičiančių visuomeninių santykių (spragos, klaidos, piktnaudžiavimas) neleidžia teismui konstatuoti teisės formos ir turinio vienovės. Visuomeninių vertybių balansavimas leidžia teismui apsaugoti pamatines vertybes, kurios yra įtvirtintos Konstitucijoje. Balansuodamas visuomenines vertybes, teismas neleidžia teisei prarasti savo legitimumo. Teisės teoretikų pozityvistų darbuose akcentuojama rizika iškreipti įstatymų leidėjo nustatytą reguliavimą suteikus teismams teisę kūrybiškai aiškinti teisę nėra pakankamai pagrįsta.

Darbe autorius bando atkreipti dėmesį į tai, kad dabartinė teismų praktika patvirtina, jog teisė negali būti suprantama, vien kaip jos tekstinė forma, o teismo plati diskrecija aiškinti teisę nesąlygoja didelės rizikos atsirasti manipuliavimui teisės aiškinimo metodais siekiant subjektyvių tikslų, kurie kartais sutampa su objektyviais visuomenės ir valstybės tikslais.

The dynamics of interpretation of law and of public values balance

Summary

This master thesis analyses the dynamics of interpretation of law and public values balance. Interpretation of law is an important process, because it is the process, where natural law is identified from a legal text. Interpretation of law differs from formal logical actions, because the structure of law includes legal principles and legal norms. Legal principles express certain public values. It is hard to define relation between law and public values, because legal theory doesn't have homologous conception of public values.

Interpretation of law appeals to public values, but the perception of it is subjective at the first look, and it is rather hard to deny that statement. It determines confrontation between positive and natural law and that sets a task to define borders of law. But the law cannot be defined as a closed system, because the size of law is constantly changing. It is determined by various categories beyond the law. Law allows identifying itself by using categories that are formally beyond positive law. Law regulates conception of these categories in the area of law by elimination of subjectivity in its interpretation. Commonly critique is pointed to indetermination of legal interpretation process.

Public values are a common category, which arise from the society and are evaluated, balanced, objectivised by law as *ultima ratio* implement regulation of social life. Obligation to do social justice induces judges to evaluate positive law. Backwardness in legislation in the sense of constantly changing social life precludes judge to state the unity of law form and content. Balancing of public values allows protecting underlying public values, which are identified from Constitution. Balancing of public values allows to retain legitimacy of law. In the works of legal positivists the emphasized risk to change regulation of legislator intention is not fairly reasoned.

Author emphasizes in this master thesis that the analysis of recent legal practice verificates that law cannot be defined only as a legal text and that a wide-ranging judicial discretion does not determine high risk to emerge manipulation of legal interpretation methods on subjective purposes, which sometimes coincide with objective purposes of state and society.

Literatūra:

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // Valstybės žinios, 1995-05-16, Nr. 40-987.
3. Europos konvencija dėl namuose laikomų gyvūnų apsaugos // Valstybės žinios, 2004-05-14, Nr. 80-2831.
4. Europos konvencija dėl skerdžiamų gyvūnų apsaugos // Valstybės žinios, 2004-03-16, Nr. 40-1296.
5. Europos konvencija dėl ūkinės paskirties gyvūnų apsaugos // Valstybės žinios, 2004-03-16, Nr. 40-1293.
6. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios, 1985-01-03, Nr. 1-1.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // Žin., 2000, Nr. 89-2741.
8. Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, 4, 7, 9, 23, 25, 37, 39, 44, 46, 47, 48, 51, 61, 62, 65, 67, 74, 75, 90, 92, 95, 97, 102, 105, 118, 119, 143, 175, 178, 186, 187, 188, 189, 199, 202, 212, 213, 215, 227, 249, 250, 251, 257, 260, 263, 272, 281, 291 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei Kodekso papildymo 39(1) ir 306(1) straipsniais įstatymas // Valstybės žinios, 2003-04-24, Nr. 38-1733.
9. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000-09-06, Nr. 74-2262
10. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas // Valstybės žinios, 2002-04-06, Nr. 36-1340.
11. Lietuvos Respublikos gyvūnų globos, laikymo ir naudojimo įstatymas // Žin., 1997, Nr. 108-2728.
12. Lietuvos Respublikos visuomenės informavimo įstatymas // Žin., 2006, Nr. 82-3254 (2006-07-27).
13. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro, Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas „dėl

- sveikatos sutrikdymo masto nustatymo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2003-05-30, Nr. 52-2357.
14. Rekomendacija Žurnalistų ir leidėjų etikos komisijos nariams bei ekspertams dėl visuomenės informavimo priemonių skirstymo kriterijų // Valstybės žinios: 2005-08-09 Nr.96-3624; Informaciniai pranešimai: 2005-08-10 Nr.62-585.

Specialioji literatūra:

1. ABRAMAVIČIUS, A; ČEPAS, A; DRAKŠIENĖ, A; NOCIUS, J; PAVILONIS, V; PRAPIESTIS, J; ŠVEDAS, G. Baudžiamoji teisė. Vadovėlis. Bendroji dalis. 3 papildytas ir pataisytas leidimas. Vilnius, Eugrimas, 2001.
2. BARAK, Aharon. Teismo diskrecijos prigimtis ir jos reikšmė vykdant teisingumą. Justitia, 2005, Nr. 3(57), p. 22-29.
3. BESSON, Samantha. The morality of conflict: reasonable disagreement and the law. Oxford, Portland. 2005.
4. BERGER, Vincent. Europos žmogaus teisių teismo jurisprudencija. Vilnius, Pradai, 1997.
5. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Lietuvių kalbos institutas, 2005. Prieiga per internetą: <http://www.autoinfo.lt/webdic/>.
6. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas /Lietuvių kalbos institutas; red. kol.: St. Keinys (vyr. red.) ir kt.. Vilnius, Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.
7. DWORKIN, Ronald. Rimtas požiūris į teises. Vilnius, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2004.
8. HALDER, Alois. Filosofijos žodynas. Vilnius, Alma Littera, 2002.
9. HART, Herbertas Lionelis Adolphus. Teisės samprata. Vilnius, Pradai, 1997.
10. Edited by John H. Farrar and Anthony M. Dugdale. Introduction to Legal Method (3rd Edition). – London: Sweet & Maxwell, 1990.
11. JANKAUSKAS, Kęstutis. Teisės principų samprata ir jos įtvirtinimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Daktaro disertacija. Vilnius, Lietuvos teisės universitetas, 2005.
12. JARAŠIŪNAS, Egidijus. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos // Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos konferencijos medžiaga. Vilnius, 2002. P. 234 – 257.
13. KELSEN, Hans. Grynoji teisės teorija. Vilnius, Eugrimas, 2002.
14. KŪRIS, Egidijus. Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo šeštosios konferencijos "Konstitucinių principų plėtojimas konstitucinėje jurisprudencijoje" Neringa, 2001 m. birželio 11 - 12 d. medžiaga. Vilnius, Lietuvos Konstitucinis Teismas, 2002.
15. LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Teisinio teksto tyrimo metodologija: teisės normų nustatymas. Teisė, 2005, nr. 56, p. 31-41.
16. LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Teisinio teksto interpretavimo ribų ir teisės principų santykis: teorinės nuostatos ir Lietuvos teismų praktika. Teisės problemos, 2005/1 (47), p. 5-23.
17. LASTAUSKIENĖ, Giedrė. Turiningasis teisinio teksto aiškinimas – panacėja ar pavojus? Jurisprudencija, 2006, t. 8(86), p. 63-71.

18. LAUŽIKAS, E; MIKELĖNAS, V.; NEKROŠIUS, V. Civilinio proceso teisė: vadovėlis. Vilnius: Justitia, 2004. I t.
19. MIKELĖNAS, Valentinas; *et al.* Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius, Justitia, 2001.
20. MIKELĖNAS, Valentinas; MIKELĖNIENĖ, Dalia. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius, Justitia, 1999.
21. POSNER, Richard Allen. Jurisprudencijos problemos. Vilnius, Eugrimas, 2004.
22. RAWLS, John. A Theory of Justice (Cambridge: Harvard University Press, 1971).
23. SINKEVIČIUS, Vytautas. Konstitucijos interpretavimo principai ir ribos. Jurisprudencija, 2005, t.67(59), p. 7-20.
24. ŠIMAŠIUS Remigijus. Teisės aiškinimas ir jo privalomumas. Teisės problemos, 2004, nr. 2 (44).
25. VATKEVIČIŪTĖ, Valerija. Kompiuterinis tarptautinių žodžių žodynas (CD). Fotonija, 2003.

Praktinė medžiaga:

1. Europos žmogaus teisių teismo 1976 m. gruodžio 7 d. sprendimas byloje Handyside prieš Jungtinę Karalystę App. No. 5493/72 (76).
2. Europos žmogaus teisių teismo 1988 m. gegužės 24 d. bylos Müller ir kiti prieš Šveicariją sprendimas App. No. 10737/84.
3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1997 m. vasario 13 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos alkoholio įstatymo 1 ir 30 straipsnių, Lietuvos Respublikos tabako kontrolės įstatymo 1, 3 ir 11 straipsnių“, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1996 m. vasario 2 d. nutarimo Nr. 179 „Dėl alkoholio reklamos kontrolės“ atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai. // Valstybės žinios, 1997-02-19, Nr. 15-314.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gruodžio 6 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 40 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ir 251 straipsnio pakeitimo įstatymo 1 ir 2 straipsnių, Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 27 straipsnio 5 dalies, 50 straipsnio 3 ir 9 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 2000. Nr. 105–3318); žr. taip pat Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl piliečių nuosavybės teisių išlikusių nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų“ 8 straipsnio antrosios dalies 4 punkto ir ketvirtosios dalies normos atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (Žin., 1995. Nr. 106–2381).
5. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 29 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai // Valstybės žinios, 2005-01-04, Nr. 1-7.
6. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio

- (2004 m. liepos 8 d. redakcija), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. redakcija) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 286 straipsnio dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas nr. 2067 "dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo", Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas nr. 128 "dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai" // : Valstybės žinios, 2006-09-26, Nr. 102-3957, atitaisymas - 2006.11.25, Nr.: 127, atitaisymas - 2006.12.16, Nr.: 137.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. rugpjūčio 13 d. nutarimas „dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. vasario 27 d. nutarimo nr. 222 "dėl kandidato į Vyriausybės atstovus" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, atitikties Lietuvos Respublikos korupcijos prevencijos įstatymo 9 straipsniui“ // Valstybės žinios, 2007-08-18, Nr. 90-3580.
 8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. lapkričio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-601/2006, kat. 1.2.25.2. (S).
 9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2002 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje *Utenos apskrities VMI v. A.Trinkūnas* Nr. 3K-3-831/2002 m. kat. 15.2.1.2.
 10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-45/2007, kat. 1.1.2.1.; 1.1.4.5.2.; 1.1.7.1.; 1.1.8.1.2.; 2.6.4.; 3.1.5.3. (S).
 11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-421/2007, kat. 2.1.2.12.; 1.2.27.; 1.1.6.2. (S)
 12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. sausio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86/2006, kat. 1.1.6.2.;1.2.29.2.; 2.1.2.4.; 2.1.6.3.; 2.3.7.4.; 2.4.2.1.; 2.4.5.; 2.4.7. (S).
 13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2006 m. sausio 25 d. nutartis civilinėje byloje *S. K. v. Kauno miesto savivaldybė* Nr. 3K-3-68/2006, kat. 30.3 (S).
 14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinės sesijos nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-429/2007, kat. 1.1.6.3.
 15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. birželio 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295/2005, kat. 1.2.8.1.

16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. balandžio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-286/2006, kat. 2.1.6.2. (S).
17. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. gruodžio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-576/2006, kat. 1.1.7.1.; 1.1.8.1.1.; 1.1.8.7.3.; 1.2.3.2.5.; 1.2.3.2.6.; 2.1.2.11.; 2.1.4.2.4.; 2.1.6.1.; 2.1.7.; 2.3.7.4.; 2.4.7.; 2.6.4. (S)
18. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2004 m. gruodžio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr.2K-512/2004, kat. S-2.1.2.1.19.
19. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-568/2007, kat. 1.2.19.4.1.2.29.1. (S).
20. Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus 2003 m. spalio 20 d. nutartis civilinėje byloje *A.Vinkleris v. UAB "Respublikos leidiniai"* Nr.3K-3-979/2003 m., kat. 20.6.
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2007 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-421/2007, kat. 2.1.2.12.; 1.2.27.; 1.1.6.2. (S)
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2005 m. balandžio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-283/2005, kat. 1.1.6.2; 2.4.2.1.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. birželio 18 d. nutarimas Nr. 46 „dėl teismų praktikos nusikaltimų žmogaus gyvybei bylose“ // Registro nr. B2-23.
24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimas Nr. 37 „dėl teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ir narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (BK 2321, 2322, 2325, 23210str.)“ // Registro nr. B2-18.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2002 m. birželio 21 d. nutarimu Nr. 37 patvirtinta teismų praktikos nagrinėjant psichotropinių ir narkotinių medžiagų grobimo, neteisėto šių medžiagų ir jų pirmos kategorijos pirmtakų (prekursorių) gaminimo, įgijimo, laikymo, gabenimo, siuntimo, pardavimo ar kitokio platinimo baudžiamąsias bylas (BK 2321, 2322, 2325, 23210str.) apžvalga // Registro nr. B2-18.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 2000 m. gruodžio 31 d. nutarimas Nr. 29 „Dėl teismų praktikos veikas pripažįstant mažareikšmėmis (BK 8 straipsnio 2 dalis)“ // Registro nr. B2-14.
27. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2007 m. gruodžio 3 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N¹-1896/2007, kat. 26.2 (S).
28. Lietuvos Vyriausiojo Administracinio Teismo 2006 m. balandžio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. N³-443/06, kat. 28. (S).
29. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. vasario 29 d. nutartis administracinėje byloje Nr.A-756-267/2008, kat. 24(S).

travaux préparatoires:

1. Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr.VIII - 1968, 4, 6, 23, 25, 37, 46, 48, 55, 65, 74, 75, 77, 78, 79, 82, 90, 92, 93, 95, 97, 172, 175, 187, 189, 208, 212, 257, 263, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo nauju 271(1) straipsniu bei 39 ir 243 straipsnių išbraukimo įstatymo projekto IXP

321 aiškinamasis raštas:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=205802>.

2. Baudžiamojo kodekso, patvirtinto 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr.VIII - 1968, 4, 6, 23, 25, 37, 46, 48, 55, 65, 74, 75, 77, 78, 79, 82, 90, 92, 93, 95, 97, 172, 175, 187, 189, 208, 212, 257, 263, 281 straipsnių pakeitimo ir papildymo, Kodekso papildymo nauju 271(1) straipsniu bei 39 ir 243 straipsnių išbraukimo įstatymo projekto *travaux préparatoires*. Prieiga per internetą:

<http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.susije_l?p_id=208681>.